

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**до організації самостійної роботи, практичних занять
та виконання контрольних робіт з дисципліни**

«ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»

*(для студентів денної і заочної форм навчання напрямів підготовки
6.030504 «Економіка підприємства» і 6.030509 «Облік і аудит»).*

Методичні вказівки до організації самостійної роботи, практичних занять та виконання контрольних робіт з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» (для студентів денної і заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030504 – Економіка підприємства та 6.030509 – Облік і аудит) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: С. І. Штефан. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 70 с.

Укладач: С. І. Штефан

Рецензент: доц., канд. екон. наук І. А. Островський

Рекомендовано кафедрою економічної теорії,
протокол № 2 від 25.09.2014 р.

ЗМІСТ

с.

Передмова.....	4
1. Плани семінарських занять і тестові завдання для самостійної роботи за змістовими модулями й навчальними елементами.....	5
2. Порядок і критерії оцінювання тестового контролю знань, навичок та вмінь студентів.....	27
3. Тематика рефератів.....	28
4. Завдання контрольних робіт за варіантами для студентів заочної форми навчання і методичні рекомендації до їх виконання.....	30
5. Глосарій.....	59
6. Економічні характеристики технологічних укладів.....	66
Список рекомендованих джерел	67

ПЕРЕДМОВА

Історія економіки та економічної думки є нормативною дисципліною при підготовці економістів. Основна її мета - формування теоретичних знань, умінь та практичних навичок у галузі економіки, визначення джерел зародження і розвитку сучасних економічних теорій. Вивчення сутності економічних систем і закономірностей їх розвитку, методів аналізу політико-правового, економічного, соціально-культурного середовища та інфраструктури економічної діяльності; формування знань про історичний розвиток господарств та економічної думки країн Європейської цивілізації для розуміння генезу й закономірностей функціонування економічних систем.

Актуальність вивчення даної дисципліни значно зростає в умовах розвитку ринкової економіки в Україні. Важливим є розуміння історії розвитку українських земель. Слідкуючи за зміною форм господарського розвитку в їхній історичній послідовності, історія економіки дає змогу побачити, як здійснюються перетворення одних господарських форм в інші, в якому напрямку відбуваються ці зміни, яким тенденціям і закономірностям вони підпорядковуються. Тільки знання багатого історичного досвіду, різноманітних теорій і концепцій економічної науки допоможе сучасним економістам раціонально використовувати економічні ресурси країни, із багатьох можливих напрямків соціально-економічного розвитку вибрати той, що в повній мірі реалізує національні інтереси і приведе до зростання рівня і якості життя українського народу. Важливим на цьому шляху є взаємодія історії економіки та економічної думки світу й України. Економічна думка зародилась у глибокій давнині і пройшла складний шлях від емпіричного розуміння економічних явищ до формування наукових теорій, оволодіння якими сприятиме формуванню економічної культури сучасних спеціалістів.

1 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ Й НАВЧАЛЬНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

ЗМ 1 Історія розвитку господарств і економічної думки стародавнього світу

1.1. Предмет і метод історії економіки та економічної думки

1. Предмет історії економіки та економічної думки.
2. Методи наукових економічних досліджень.
3. Періодизація історії економіки та економічної думки.

1.2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

1. Характеристика господарського розвитку за первісної доби.
2. Особливості східного рабства.
3. Економічна думка стародавнього світу.

1.3. Особливості господарського розвитку й економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.)

1. Господарство Стародавньої Греції.
2. Античний Рим: економічні причини розквіту і занепаду.
3. Господарство скіфів, грецьких і римських колоній Північного Причорномор'я.
4. Економічна думка античного світу.

Тестові завдання для самостійної роботи

1. На які віки поділяється матеріальна культура первісного суспільства:

- а) кам'яний;
- б) мідний;
- в) мезоліт (середній кам'яний вік);
- г) неоліт (новий кам'яний вік);
- д) бронзовий;
- є) ранній залізний;
- ж) золотий?

2. В якому періоді виник перший розподіл праці:

- а) кам'яний вік;
- б) бронзовий вік;
- в) залізний вік;
- г) енеоліт?

3. В якому періоді почало зароджуватись відтворююче господарство:

- а) мезоліт;
- б) неоліт;

в) протонеоліт?

4. Що називають другим великим суспільним розподілом праці:

- а) відособлення скотарства від землеробства;
- б) відособлення скотарства від ремесла;
- в) відособлення ремесла від землеробства;
- г) відособлення збирання від землеробства?

5. Якими рисами характеризується східне рабство:

- а) головна сфера економічного життя – сільське господарство;
- б) раби знаходилися у власності держави;
- в) головними джерелами рабства були війни, піратство, боргове рабство;
- г) східне рабство не було класичним, у ньому перепліталися громадські й рабовласницькі елементи;
- д) рабів використовували у будівництві?

6. Як називалися грецькі рабовласницькі міста-держави:

- а) феоде;
- б) колонат;
- в) Аттика;
- г) поліс?

7. Якій формі торгівлі Аристотель надавав перевагу:

- а) Т-Т;
- б) Т-Г-Т;
- в) Г-Т-Г?

ЗМ 2 Господарство та економічна думка епохи Середньовіччя

2.1. Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період Середньовіччя (V – XV ст.)

1. Загальна характеристика господарства Європи в V – XV ст.
2. Особливості розвитку сільського господарства. Агрокультура і сільськогосподарська техніка.
3. Розвиток ремесел і міст у Середньовіччі.
4. Зростання торгівлі, розвиток банківської системи і кредиту
5. Економічна думка Середньовіччя.

2.2. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)

1. Основні аспекти розвитку господарства країн Західної Європи.
2. Особливості економічного розвитку країн Центральної, Південно-Східної та Східної Європи.
3. Меркантилізм та його історичне значення.

Тестові завдання для самостійної роботи

1. Яке місто стало на чолі Ганзи:

- а) Кельн;
- б) Магдебург;
- в) Генуя;
- г) Любек;
- д) Аугсбург?

2. Яку назву мав торговельний і політичний союз північних міст:

- а) Ганза;
- б) Гільдія;
- в) Манор;
- г) Факторія;
- д) Шампур?

3. Яку назву мала феодальна вотчина в середньовічній Англії:

- а) марка;
- б) поліс;
- в) манор;
- г) серваж;
- д) сеньйорія?

4. Який характер мало сільське господарство у період генезису феодалізму:

- а) товарний;
- б) товарно-грошовий;
- в) ринковий;
- г) натуральний?

5. Назвіть організаційно-виробничі центри селянського ремесла:

- а) замок сеньйора;
- б) село;
- в) господарства окремих селян.

6. В якому місті з'явилися перші банкіри:

- а) Лондон;
- б) Любек;
- в) Баре;
- г) Труа;
- д) Ломбардія?

7. Визначте джерела первісного нагромадження капіталу:

- а) державні борги;
- б) секуляризація церковних земель;

- в) колективна праця та общинна власність щодо знарядь праці та засобів виробництва;
- г) використання наслідків „революції цін”;
- д) військове відтворення робочої сили;
- є) цехова система у виробництві;
- ж) переважання натуральної ренти.

8. Що свідчило про те, що феодальне господарство вичерпало себе і людство вступило в індустріальну добу:

- а) товаризація сільського господарства;
- б) розклад цехового ладу;
- в) розвиток науково-технічного прогресу;
- г) зростання внутрішньої торгівлі;
- д) зростання зовнішньої торгівлі;
- є) утворення ринкових відносин?

9. Назвіть основну форму ремесла:

- а) цех;
- б) міст;
- в) гільдія;
- г) завод.

10. Для якої держави були характерні протофеодальні відносини – пекулій і колонат:

- а) Єгипет;
- б) Індія;
- в) Рим;
- г) Китай?

11. В який період розпочалася колонізація європейцями Північної Америки:

- а) 10 -12 ст.;
- б) 14 ст.;
- в) 16 ст.?

12. Яка революція зумовила кінець перехідного періоду і перемогу індустріального суспільства:

- а) Нідерландська буржуазна революція (1566-1609 рр.);
- б) Англійська буржуазна революція (1642 – 1649 рр.);
- в) перша буржуазна революція в США (1775 – 1782 рр);
- г) друга буржуазна революція в США (1861 – 1865 рр.);
- д) Французька революція (1789 – 1794 рр.)?

13. Назвіть характерні ознаки монетарної політики:

- а) сприяння розвитку національної промисловості;
- б) низьке мито на імпорتنі товари;
- в) посилення видобутку золота та срібла;
- г) розвиток судноплавства;
- д) заборона вивезення грошей;
- є) обмеження імпорту.

14. Назвіть наслідки аграрного перевороту в Англії :

- а) розвиток промислового виробництва;
- б) зростання сільського населення;
- в) формування внутрішнього ринку;
- г) розвиток комунальних і міських фінансів.

15. Укажіть на причини, що викликали меркантилізм як економічну течію:

- а) витіснення натурального господарства товарно-грошовими відносинами;
- б) нестача грошей в обігу;
- в) буржуазними революціями;
- г) швидкий розвиток капіталів купців і лихварів.

16. Відмінності між раннім і пізнім меркантилізмом полягала:

- а) у трактовці багатства держави;
- б) у трактовці предмета вивчення економічних явищ;
- в) у трактовці джерел торгового прибутку.

17. Предметом вивчення меркантилізму є:

- а) сфера обігу (споживання);
- б) сфера виробництва (пропозиція);
- в) сфера обігу і сфера виробництва одночасно.

18. Згідно з меркантилістською теорією джерелом багатства є:

- а) зростання закордонних інвестицій;
- б) перевищення імпорту над експортом;
- в) перевищення експорту над імпортом.

ЗМ 3 Розвиток ринкового господарства й основні напрямки економічної думки

3.1. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVII - перша половина XIX ст.)

1. Суть промислового перевороту.
2. Характеристика промислового перевороту у провідних країнах світу. Особливості промислового розвитку.

3. Класична школа політичної економії.
4. Еволюція класичної політичної економії в першій половині XIX ст.
Формування соціалістичних ідей.

3.2. Ринкове господарство країн Європейської цивілізації в період монополістичної конкуренції (друга половина XIX - початок XX ст.)

1. Основний зміст процесу індустріалізації.
2. Аграрний розвиток провідних країн світу в період їх індустріалізації.
3. Формування світового ринку.
4. Передумови виникнення та методологічні принципи маржиналізму і неокласичної теорії.
5. Формування і розвиток історичної школи.

3.3. Особливості розвитку ринкового господарства й основні напрямки економічної думки в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.)

1. Промисловий переворот в Україні.
2. Сутність аграрної реформи 1848р.і селянська реформа 1861 р.
3. Суть індустріалізації в Україні. Її найважливіші фактори.
4. Столипінська аграрна реформа, її прогресивне значення. Зрушення в сільському господарстві.
5. Зародження і розвиток української кооперації.
6. Фінанси та кредит.
7. Загальні умови і основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

Тестові завдання для самостійної роботи

1. Що ознаменував собою промисловий переворот XIX ст.

- а) перехід від аграрної до промислової цивілізації;
- б) прискорення економічного зростання;
- в) розвиток важкої промисловості;
- г) міжнародні міграційні процеси?

2. Сукупність національних господарств як макроекономічних організмів, зв'язаних між собою міжнародними економічними відносинами в цілісну систему, визначається як:

- а) міжнародний валютний ринок;
- б) цивілізація;
- в) регіональний економічний союз;
- г) світове господарство.

3. В якій країні виникла система золотого стандарту (система класичного монометалізму):

- а) Голландії;

- б) Японії;
- в) Німеччині;
- г) Австрії;
- д) Великобританії?

4. Коли сформувався світовий ринок:

- а) друга половина XVII ст.;
- б) протягом XVIII ст.;
- в) перша половина XIX ст.?

5. Скільки держав входило до «стерлінгового блоку»:

- а) три;
- б) дев'ять;
- в) дванадцять;
- г) двадцять;
- д) двадцять п'ять?

6. Які з визначень вартості, даних Смітом, відповідають теорії трудової вартості:

- а) вартість визначається витратами праці;
- б) мінова вартість визначається робочим часом;
- в) вартість створюється працею і природою;
- г) мінова вартість визначається заробітною платою;
- д) вартість визначається витратами виробництва?

7. Яке з визначень заробітної плати належить Сміту:

- а) заробітна плата - це перетворена форма вартості і ціни робочої сили;
- б) заробітна плата - це мінімум засобів існування робітника;
- в) заробітна плата - це плата за працю;
- г) заробітна плата - це ціна праці?

8. Яке із Смітовських визначень прибутку відповідає теорії трудової вартості:

- а) прибуток - це відрахування - з продукту праці робітника;
- б) прибуток - це наслідок праці робітника поверх еквіваленту його заробітної плати;
- в) прибуток - це підприємницький дохід капіталіста;
- г) прибуток - це винагорода підприємця за ризик застосування капіталу?

9. Які із Смітовських положень про продуктивну працю є вірними:

- а) праця продуктивна, якщо вона сплачується з капіталу;
- б) праця продуктивна, якщо вона приносить прибуток;
- в) праця по наданню послуг не є продуктивною;

г) праця продуктивна, якщо вона зайнята у всіх галузях народного господарства?

10. Назвіть головне завдання політичної економії за Рікардо:

- а) вивчення потреб людини;
- б) аналіз обмеженості ресурсів;
- в) раціональний розподіл обмежених ресурсів;
- г) аналіз попиту і пропозиції.

11. Чим визначається, за Рікардо, мінова вартість товарів:

- а) корисністю;
- б) споживчою вартістю товару;
- в) індивідуальними витратами праці;
- г) природними факторами?

12. Виберіть твердження Рікардо, пов'язане з теорією грошей, яке суперечить теорії трудової вартості:

- а) при даній вартості грошей їх кількість в обороті залежить від суми товарних цін;
- б) вартість грошей визначається кількістю їх знаходження в обороті.

13. Класичні доктрини відображенні у працях авторів Ж.-Б. Сея, Мальтуса, Сеніора, Бастіа, Джеймса Мілля. Цих авторів відносять до представників класичної школи, тому що:

- а) головними умовами зростання багатства суспільства є вільна конкуренція;
- б) капіталізм, побудований на приватній власності, не є прогресивним ладом;
- в) тільки ринок визначає, скільки і чого необхідно виробляти;
- г) держава повинна втручатися в ринкові відносини;
- д) розподіл раціональний, коли частка вартості, отримана у вигляді доходів, відповідає витратам праці.

14. Представники англійської політичної економії початку XIX ст. Т.Мальтус, Дж. Мілля, Н.Сеніор:

- а) спростовували класичне вчення;
- б) доказували життєздатність механізму саморегулювання економіки капіталізму;
- в) застосовували ідеї Рікардо для аналізу економічних процесів капіталістичного суспільства;
- г) виступали проти трудової теорії вартості.

15. Джеймс Мілля, застосовуючи ідеї Рікардо для аналізу економічних процесів, робить висновок, що:

- а) будь-яка праця є джерелом вартості;
- б) капітал також є джерелом вартості, створює вартість;

- в) заробітна плата є грошовим еквівалентом частини товару, створеної живою працею робітника;
- г) низький рівень заробітної плати не залежить від швидкості зростання робочого населення.

16. Т. Мальтус у праці «Дослід про закон народонаселення» намагається обґрунтувати, що:

- а) відтворення населення впливає на економічні процеси в суспільстві;
- б) населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування - в арифметичній, а це неминуче призводить до погіршення становища найманих працівників;
- в) у своїй бідності люди винні самі, бо це є результат зростання населення;
- г) жорстка залежність суспільства від продовольчих ресурсів, вичерпність засобів існування є факторами, які стримують можливість вільного зростання населення.

17. Нормальному відтворенню здорового, працездатного населення, за Т.Мальтусом, заважає:

- а) нерівномірний розподіл майна;
- б) панування капіталістичних виробничих відносин;
- в) голод, епідемії і навіть війни;
- г) закон спадної родючості ґрунтів.

18. Деякі вчені обстоювали можливість побудови суспільства ідеальної рівності за умови державного втручання у сферу розподілу суспільних доходів. Мальтус вважав, що побудувати таке суспільство неможливо:

- а) внаслідок збільшення населення понад можливу пропозицію продуктів споживання;
- б) втручання держави зруйнує основи саморегулювання економічних та демографічних процесів;
- в) дії закону спадної родючості ґрунтів;
- г) внаслідок панування капіталістичних виробничих відносин.

19. Назвіть наслідки НТР останньої третини ХІХ ст.:

- а) виникнення нових галузей промисловості (авіа-, автомобілебудування, електротехніка);
- б) формування внутрішнього ринку;
- в) формування світового господарства;
- г) розвиток залізничного транспорту;
- д) створення технічної бази для виникнення акціонерних товариств і монополій.

20. Що створює конкретна праця:

- а) вартість;
- б) споживчу вартість;

- в) додаткову вартість;
- г) прибуток;
- д) ренту;
- є) процент;
- ж) корисність?

21. Ким створюється додаткова вартість:

- а) промисловим робітником;
- б) капіталістом;
- в) фермером;
- г) сільськогосподарським робітником;
- д) торговцем;
- є) банкіром;
- ж) підприємцем?

22. За рахунок яких факторів виробництва збільшується, за Марксом, капітал:

- а) засобів виробництва;
- б) предметів праці;
- в) робочої сили?

23. Що являє собою, за Марксом, заробітна плата:

- а) ціна праці;
- б) грошове вираження вартості і ціни товару робоча сила;
- в) ціна робочої сили;
- г) вартість життєвих благ, необхідних для відтворення робочої сили найманого робітника;
- д) плата за працю?

24. Поділ капіталу на основний і обіговий розповсюджується на:

- а) грошовий;
- б) продуктивний капітал;
- в) товарний;
- г) позичковий;
- д) капітал обігу;
- є) немає вірної відповіді.

25. Назвіть конкретні форми вираження додаткової вартості:

- а) заробітна плата;
- б) прибуток;
- в) процент;
- г) земельна рента;
- д) весь національний дохід;
- є) торговий прибуток;

ж) немає вірної відповіді.

26. Основна політична ідея марксистського вчення про примат суспільного над особистим належала:

- а) К. Марксу;
- б) Сен-Сімону;
- в) П. Прудону;
- г) А. Сміту.

27. Маркс і його послідовники у своїх дослідженнях відштовхувались від:

- а) теорії факторів виробництва;
- б) трудової теорії вартості;
- в) теорії граничної корисності.

28. Марксизм запропонував власні методи розв'язання проблем капіталістичного суспільства, що передбачали:

- а) еволюційний шлях побудови справедливого суспільства;
- б) тільки революційне перетворення, тільки соціальну революцію;
- в) революційний і еволюційний шляхи.

29. Виберіть правильні терміни і поняття, які використовували маржиналісти:

- а) гранична корисність;
- б) вартість;
- в) споживча вартість;
- г) цінність;
- д) товар;
- є) економічне благо;
- ж) граничний прибуток;
- з) граничні витрати.

30. Назвіть математика-економіста, який перший встановив, що максимум прибутку досягається при рівності доходу і граничних витрат:

- а) А. Курно;
- б) І. Тюнен;
- в) Г. Госен.

31. Хто з вказаних вчених є родоначальником математичної школи в економічній науці:

- а) А. Курно;
- б) І. Тюнен;
- в) Г. Госен;
- г) У. Джевонс;
- д) Л. Вальрас;

- є) В.Парето;
- ж) А.Маршалл;
- з) К.Менгер?

32. На яких умовах побудована модель Вальраса «Система общего экономического равновесия»:

- а) ринок досконалої конкуренції;
- б) монополістичний ринок;
- в) незначне число покупців і продавців;
- г) значне число покупців і продавців;
- д) вільні ціни;
- є) монополістичні ціни;
- ж) ринок з участю держави;
- з) ринок з участю профспілок?

33. Що, за Парето, повинна вивчати економічна наука:

- а) поведінку людини у виробництві;
- б) потреби людини у виробництві;
- в) обмеженість ресурсів;
- г) відношення між людьми у виробництві;
- д) функціональні зв'язки між економічними явищами у виробництві?

34. Назвіть вихідні принципи маржиналізму:

- а) вартість не зводиться тільки до витрат одного фактора (праці);
- б) вартість товару є похідною від його майбутнього використання;
- в) вартість товару народжується з використання його у споживанні, а не з того, скільки було витрачено колись на його виробництво;
- г) вартість товару визначається витратами всіх факторів (праці, землі, капіталу).

35. Покажіть, яке місце в концепціях австрійської школи посідає теорія «граничної корисності». Який зміст вони в неї вкладали:

- а) вартість (цінність) будь-якого блага визначається тією найменшою корисністю, яку має остання одиниця його запасу;
- б) цінність - це міркування суб'єктів господарювання про значення для них тих благ, які є в їхньому розпорядженні, тому поза їхньою свідомістю вона не існує;
- в) цінність блага залежить від його винятковості;
- г) цінність блага визначається цінністю витрат виробництва.

36. Австрійська школа дотримувалася думки про примат споживання. Як ви його розумієте:

- а) вихідним пунктом політичної економії є суб'єкт, індивідуум та його потреби;
- б) виробництво відіграє другорядну роль і тільки ускладнює господарську картину;
- в) обмеженість матеріальних благ;

г) існує постійна суперечність між потребами людей і обмеженими запасами предметів для задоволення цих потреб?

37. Кембріджська економічна школа започаткувала новий напрям в економічній теорії - неокласичний. Назвіть його характерні риси:

- а) ідеалістичне відображення економічних процесів і явищ;
- б) поєднання елементів трудової теорії вартості і «теорії граничної корисності»;
- в) визнання примату споживання над виробництвом;
- г) розробка теорії ціни;
- д) запропонувала замість поняття «політична економія» поняття «економікс» і дала власне визначення цієї науки;
- е) використання як головного об'єкта дослідження не суспільного виробництва, а індивідуального господарства;
- ж) ввела функціональний метод дослідження.

38. У центрі наукових пошуків Маршалла - ціна продукту. Дайте характеристику цій категорії:

- а) ціна продукту формується під впливом попиту на товар;
- б) ціна продукту визначається його корисністю;
- в) ціна товару залежить від витрат виробництва;
- г) ринкова ціна визначається пропозицією;
- д) середня ціна - це результат ціноутворення, коли перетинаються на ринку ціна попиту і пропозиції.

39. На формуванні суспільно-економічних поглядів Т.Степанова позначилися праці західноєвропейських економістів:

- а) Томаса Мена;
- б) Антуана Монкрет'єна;
- в) Адама Сміта;
- г) Давіда Рікардо;
- д) Ж.-Б. Сея;
- е) Ф. Кене;
- ж) Ж. Сісмонді.

40. У своїх наукових працях Т.Степанов аналізує такі питання:

- а) предмет політичної економії;
- б) історію пограбування селянства;
- в) джерела багатства;
- г) цінність, капітал, заробітна плата, прибуток;
- д) розвиток мануфактурного виробництва.

41. У своїх працях І. Вернадський головну увагу приділяє:

- а) критиці буржуазних відносин;

- б) критиці кріпосництва і всіх добуржуазних форм виробництва;
- в) аналізу концентрації капіталу і виробництва;
- г) розвитку великої земельної власності;
- д) захисту протекціонізму, втручання держави у приватну ініціативу.

42. М.Туган-Барановський став першовідкривачем:

- а) трудової теорії вартості;
- б) сучасної інвестиційної теорії циклів;
- в) теорії ринку криз;
- г) теорії реалізації.

43. Головною рушійною силою економічних активностей М.Туган-Барановський вважав:

- а) рух інвестицій;
- б) нагромадження суспільного капіталу;
- в) порушення про позиційності застосування капіталу в різних сферах;
- г) характер капіталістичного виробництва.

44. У багатьох дослідженнях М.Туган-Барановський намагався переорієнтувати політекономію в Росії і в Україні:

- а) на позиції трудової теорії цінності;
- б) на позиції суб'єктивно-психологічної школи та неокласицизму;
- в) на позиції монетаризму.

45. Зв'язок між функцією корисності і рухом цін та грошових доходів вперше встановив:

- а) Дж. Хікс;
- б) В. Парето;
- в) Е. Слуцький;
- г) Р. Аллен.

ЗМ 4 Господарство та економічна думка в епоху регульованих ринкових відносин

4.1. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації (перша половина XX ст.)

1. Подолання економічних наслідків першої світової війни.
2. Світова економічна криза 1929-1933рр. і економічний розвиток країн у 30-х роках XX ст.
3. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
4. Неокласичні теорії на початку XX ст.

4.2. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина XX ст.)

1. Економіка країн світу в роки другої світової війни. Економічні наслідки другої світової війни.
2. Тенденції й напрями розвитку світового господарства другої половини XX ст.
3. Індустріалізація сільського господарства.
4. Основні форми і напрями розвитку міжнародних економічних відносин.
5. Економічні концепції монетаристів.
6. Теорії «економіки пропозиції» та «раціональних очікувань».
7. Неоінституціоналізм та його особливості.

Тестові завдання для самостійної роботи

1. На якій фазі економічного циклу виникла економічна криза 1929-1933 рр.?

- а) піднесення;
- б) перевиробництва;
- в) спаду;
- д) депресії.

2. Назвіть основні напрямки «Нового курсу» президента Ф.Рузвельта:

- а) Припинення обміну банкнотів на золото;
- б) Вилучення золота з обігу;
- в) Вільна торгівля ;
- г) Обмеження імпорту;
- д) Державний контроль над економікою країни;
- є) Соціальна політика;
- ж) Підвищення цін на сільськогосподарську продукцію.

3. Укажіть, яка економічна теорія була провідною в економічній політиці розвинених країн світу в 30-70-х роках XX століття:

- а) неокласична;
- б) кейнсіанська;
- в) марксистська;
- г) інституціональна;
- д) монетарна.

4. Назвіть основні причини появи головної праці Дж. Кейнса «Загальної теорії зайнятості, процента і грошей»:

- а) реакція вченого на неокласичну школу й маржиналізм;
- б) зростання монополії;
- в) збільшення грошей в обігу;

- г) економічна криза 1929-1933 рр.;
- д) незгода з ідеями фритредерства А. Маршалла.

5. Виділіть головне в методі дослідження Кейнса:

- а) дослідження функціональних зв'язків процесу відтворення;
- б) аналіз економіки з погляду окремих економічних одиниць;
- в) умови процвітання окремої фірми як умови процвітання нації в цілому;
- г) аналіз сукупних народногосподарських величин, прагнення встановити причинно-наслідкові зв'язки, залежності й пропорції між ними.

6. Які причини, за Кейнсом, привели до великої депресії:

- а) високі ціни на товари;
- б) низькі ціни на товари;
- в) недостатній сукупний попит;
- г) обмеженість ресурсів;
- д) повна зайнятість;
- е) недоспоживання?

7. Які заходи, за Кейнсом, здатні вивести економіку з кризи:

- а) проведення поміркованої інфляції;
- б) підвищення граничної ефективності капітальних вкладень;
- в) зниження Центральним банком облікової ставки відсотка;
- г) активне втручання держави в економіку;
- д) зростання виробничого попиту;
- е) створення допоміжних робочих міст?

8. Виберіть правильне визначення кейнсіанського мультиплікатора:

- а) добуток приросту доходу і приросту інвестицій;
- б) відношення приросту інвестицій до приросту доходу;
- в) відношення приросту доходу до приросту інвестицій.

9. Покажіть значення теорії Кейнса як вихідної бази розвитку теорії макроекономічної динаміки:

- а) він висуває на перший план проблеми реалізації або «ефективного попиту»;
- б) запроваджує макроекономічний метод дослідження;
- в) він поєднав економічну теорію та економічну спробу одне ціле;
- г) був прихильником встановлення вільних ринкових цін.

10. Рушійною силою розвитку економічної системи згідно з теорією Й. Шумпетера є:

- а) попит і пропозиція;
- б) підприємець - новатор;
- в) технічний прогрес;
- г) цінова конкуренція.

11. Неокласична доктрина економічного зростання формувалась на базі:

- а) теорії граничної корисності;
- б) теорії факторів виробництва;
- в) теорії монополістичної конкуренції Е. Чемберлена;
- г) концепції виробничої функції;
- д) регулювання сукупного попиту.

12. Неолібералізм як напрям в економічній теорії – це:

- а) економічна течія, що поєднує економічну теорію та економічну політику;
- б) напрям в економічній теорії, що відстоює принцип невтручання держави в економіку;
- в) напрям в економічній думці, який відстоює думку про необхідність планомірного регулювання економіки в загальнонаціональних масштабах;
- г) напрям в економічній теорії, що базується на неокласичній методології і захищає принципи саморегулювання економіки, вільної конкуренції та економічної свободи.

13. Для основоположника неоліберального напрямку німецької економічної теорії Вальтера Ойкена «ідеальним типом» господарських систем була:

- а) центрально-керована система;
- б) вільне ринкове господарство;
- в) традиційна економіка;
- г) змішана економічна система.

14. Відомий німецький теоретик неолібералізму А. Мюллер - Армак уперше сформулював ідею створення «соціально – ринкової» економіки. Що це за економіка:

- а) це ринкове господарство, в основі якого є приватна власність та егоїстичний інтерес окремого виробника, якому протистоїть споживач;
- б) це економічна система, в межах котрої "принцип свободи ринку поєднується з принципом соціальної рівності;
- в) соціальне - ринкове господарство є свідомий синтез, коли створюване ринковим господарством багатство розподіляється під контролем держави.

ЗМ 5 Економічний розвиток України в XX ст.

5.1. Світове господарство й основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.)

1. Динаміка світового господарського розвитку другої половини XX – початку XXI ст.
2. Нові індустріальні країни. Основні риси стратегії їхніх економічних програм.
3. Характерні особливості сучасних міжнародних економічних відносин.
4. Соціально-інституціональний напрям в сучасній економічній думці.

5.2. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці

1. Економічне становище України в 1914 – 1919 рр.
2. «Воєнний комунізм» і нова економічна політика в Україні.
3. Індустріалізація і колективізація УРСР. Соціально - економічний стан Західної України в 20-30-х роках ХХ ст.
4. Господарство України в роки Другої світової війни та післявоєнної відбудови.
5. Причини і форми застійних явищ в економіці 70-х – першій половині 80-х років.
6. Пошуки шляхів реформування господарської системи в другій половині 80-х років.
7. Економічна думка України в період панування радянської економічної системи.

5.3. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки ХХ ст.)

1. Проблеми соціально-економічного реформування української економіки в перші роки незалежності.
2. Участь України в світовому господарстві.
3. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

Тестові завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте структурні зрушення у світовому господарстві в другій половині ХХ ст.

- а) найбільший розвиток промисловості
- б) зменшення сільського господарства
- в) зменшення будівництва
- г) зменшення транспорту
- д) збільшення торгівлі.

2. Назвіть етапи міждержавних інтеграційних процесів:

- а) зона вільної торгівлі
- б) митні спілки
- в) спільний ринок
- г) економічна спілка
- д) повна інтеграція, що передбачає здійснення єдиної економічної політики
- є) фінансова спілка

3. Назвіть причини виникнення інституціоналізму:

- а) концентрація виробництва;
- б) централізація капіталу;
- в) різка диференціація в прибутках домогосподарства;

г) загострення соціальних протиріч.

4. Які завдання ставили перед собою неоінституціоналісти:

- а) доказати нездатність капіталістів подолати внутрішні протиріччя;
- б) показати збитки, нанесені суспільству монополістичним капіталом;
- в) розробити заходи реформування капіталізму;
- д) розробити концепцію захисту середнього класу;
- е) довести необхідність державного регулювання економіки.

5. Що, на думку інституціоналістів, відноситься до інститутів, які рухають суспільний розвиток.

- а) сім'я;
- б) держава;
- в) профспілки;
- г) конкуренція;
- д) монополії?

6. Хто із представників інституціоналізму розробив психологічний напрямок розвитку:

- а) Дж. Робінсон;
- б) Г. Мюрдаль;
- в) Дж. Б'юкенен;
- г) Дж. Гелбрейт;
- д) Дж. Коммонс;
- є) У. Мітчелл;
- ж) Т. Веблен;
- з) А. Ноув?

7. Виберіть категорії, якими оперував Дж. Коммонс:

- а) криза;
- б) діловий цикл;
- в) правові норми;
- г) батьківські почуття;
- д) допитливість;
- є) індустрія;
- ж) юридичні відносини;
- з) соціальний конфлікт;
- і) титул власності;
- к) адміністративний капіталізм;
- л) кон'юнктура;
- м) гармонія інтересів;
- н) угоди;
- о) великі ділові цикли;
- п) колективні інститути.

8. Хто із представників інституціоналізму відстоював необхідність державного регулювання економіки:

- а) Т. Веблен;
- б) Дж. Коммонс;
- в) У. Мітчелл;
- г) немає правильної відповіді.

9. Що вважав Т. Веблен пороком капіталізму:

- а) недосконалість юридичних форм;
- б) нечесну конкуренцію;
- в) недосконалість операцій продажу цінних паперів;
- г) відсутність системи державного страхування від безробіття;
- д) протиріччя між індустрією і бізнесом?

10. Предметом економічного аналізу інституціоналізм вважає:

- а) сферу виробництва;
- б) сферу виробництва і обігу;
- в) економічні й неекономічні фактори.

11. У результаті рекомендованих реформ Т. Веблен пророкує:

- а) збереження пріоритетної системи;
- б) перехід до індустріальної системи;
- в) перехід до соціального суспільства.

12. В основу аналізу ринкової економіки Дж. Коммонс бере:

- а) психологічні біологічні фактори;
- б) юридичні, правові норми;
- в) дію колективних інститутів: сім'я, виробничі корпорації, профспілки, держава тощо;
- г) залежність між цінами і кількістю грошей в обігу?

13. Вихідною економічною категорією Дж. Коммонс оголошує:

- а) вартість товару;
- б) ринкову ціну;
- в) юридичне поняття угоди;
- г) споживну вартість товару.

14. Згідно з теорією Дж. Коммонса всі суспільні конфлікти, всі суперечності можна розв'язати:

- а) мирним врегулюванням конфліктів;
- б) методами фінансового примусу;
- в) революційним шляхом.

15. Виберіть з наведеного списку терміни, поняття і визначення, які характеризують «змішану економіку»:

- а) революційний перехід до соціалізму;
- б) поступове реформування відносин власності;
- в) директивне планування, державний контроль за цінами, рівнем доходів, суспільні фонди споживання;
- г) комунітаризм та конкуренція;
- д) індивідуалізм та конкуренція;
- є) розвиток демократичних форм контролю за виробництвом з боку його суб'єктів та держави;
- ж) вільне ціноутворення.
- з) перерозподіл державою національного доходу на користь соціальної сфери.

16. Шведська модель «змішаної економіки» передбачала:

- а) націоналізацію власності;
- б) досягнення повної економічної демократії;
- в) збільшення обсягів суспільного виробництва;
- г) державне, індикативне планування ;
- д) забезпечення повної зайнятості;
- є) контроль над економічною владою;
- ж) справедливий розподіл і забезпечення соціальної рівності.

17. Де відбувся 1-й Всеукраїнський з'їзд Рад, що завершився проголошенням України радянською республікою:

- а) Київ;
- б) Мінськ;
- в) Полтава;
- г) Харків;
- д) Москва?

18. Назвіть форми кооперації, що існували в Україні в 20-ті роки XX ст.:

- а) споживча;
- б) сільськогосподарська;
- в) кустарно – промислова.

19. Назвіть основну причину голодомору в Україні в 1923-1933 рр.:

- а) продрозкладка;
- б) суцільна колективізація;
- в) індустріалізація;
- г) НЕП.

20. Назвіть причини, що зумовили кризовий стан у сільському господарстві України в 90-ті роки XX ст.:

- а) безгосподарність;

- б) інфляція;
- в) відсутність комбікормів;
- г) відсутність власника.

21. Виберіть терміни, поняття і визначення, які характеризують учення представників радянської школи політичної економії:

- а) суспільні фонди споживання;
- б) саморегулювання економіки;
- в) три фактори виробництва;
- г) індивідуалізм та конкуренція;
- д) об'єкт дослідження, що обмежується матеріальною сферою виробництва;
- є) метод національних рахунків, що базується на міновій концепції;
- ж) балансовий метод, що базується на концепції трудових витрат;
- з) об'єктивна природа економічних законів;
- і) основною умовою економічної рівноваги є планування народногосподарського розвитку;
- к) основною умовою становлення соціалізму є встановлення суспільної власності на засоби виробництва;
- л) вимірювання вартості через показники витрат факторів виробництва;
- м) невтручання держави як запорука ефективної дії механізмів саморегулювання.

22. Назвіть проблеми теоретичних дискусій 20-30-х років ХХ ст.:

- а) аграрні;
- б) демографічні;
- в) госпрозрахунку;
- г) світового ринку;
- д) методологічні й загальнотеоретичні;
- є) кредиту і грошового обігу;
- ж) поліпшення матеріального становища населення;
- з) екологічні;
- і) відтворення, планування.

23. Криву А. Лаффера використовують для доведення основних положень:

- а) теорії «економіки пропозиції»;
- б) кейнсіанської теорії;
- в) монетаризму;
- г) теорії «раціональних очікувань»;
- д) теорії «попиту та пропозиції»;
- є) усі відповіді не правильні.

24. Назвіть, які з функцій виконує Національний Банк України:

- а) емісія грошей;
- б) стабільність грошової одиниці;

- в) видача кредитів фізичним особам;
- г) встановлення резервних ставок;
- д) регулювання валютних курсів.

25. Назвіть форми власності, гарантовані Законом України про власність:

- а) державна;
- б) індивідуальна;
- в) приватна;
- г) кооперативна;
- д) колективна.

2 ПОРЯДОК І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ, НАВИЧОК ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Рейтингова система оцінки знань студентів є частиною нових технологій навчання, яка значною мірою відповідає новим соціально-правовим умовам. Рейтингова система спрямована на підвищення виховної ролі навчальної дисципліни, стимулює самостійну роботу студентів, спонукає їх до ініціативи. Рейтингова система містить в собі не тільки оцінку успішності навчання, але й активізує студентів на придбання заохочувальних балів, посилює соціально-психологічні стимули, враховує несумлінність у навчанні за допомогою штрафних балів.

Одним з елементів рейтингової системи є тестовий контроль знань, умінь і навичок студентів, який дозволяє ефективно і об'єктивно оцінювати успішність студентів. Критерії оцінювання тестових завдань залежать від їх типу.

Тестові завдання закритої форми

Тест-завдання закритої форми різняться за принципами побудови, а відповідно мають і різні оцінювальні бали. Тест-завдання з простим множинним вибором за принципом класифікації використовують тоді, коли кількість можливих варіантів відповідей менш трьох, але відповідь більш складна, ніж відповідь типу «так – ні». Їх доцільно використовувати під час перевірки умінь вільно орієнтуватися в групі схожих понять, явищ, процесів тощо. *Оцінюється в 1 бал.*

Тестові завдання на відповідність (на асоціативні зв'язки) дають можливість установити знання фактів, взаємозв'язків і знання термінології, позначень, методик тощо. *Оцінюється в 1 бал.*

3 ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності.
2. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій.
3. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античної Греції.
4. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму.
5. Економічна думка античного світу.
6. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла.
7. Характер європейської торгівлі в середні віки, її головні шляхи і райони.
8. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості в країнах Західної Європи.
9. Землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях у XVII – XVIII ст. Економічна система Запорізької Січі.
10. Розвиток міст Західної Європи у XI – XV ст., їх економічна роль.
11. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя.
12. Етапи розвитку та історичне значення меркантилізму.
13. Розклад феодалізму і становлення індустріального суспільства.
14. Великі географічні відкриття та їхній вплив на економічний розвиток Європи.
15. Генеза індустріального суспільства у країнах Західної Європи (XVI – XVIII ст.).
16. Суть промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії і США (XVIII – XIX ст.)
17. Особливості індустріалізації в США, Німеччині, Великобританії.
18. Розвиток сільського господарства США, Японії та європейських країн у XVIII – XIX ст.
19. Міжнародні економічні відносини в XIX ст.
20. Виникнення і характерні особливості класичної політичної економії.
21. Економічна теорія фізіократів у Франції.
22. Політична економія Ж.-Б. Сея.
23. Економічне вчення Т.Мальтуса.
24. Теоретична система Д.Рікардо.
25. Економічна теорія в США. К. Ч. Кері.
26. Суть та основні етапи промислового перевороту в Україні (XIX – XX ст.).
27. Роль України в системі світового ринку (XIX – поч. XX ст.).
28. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства України у другій половині XIX – на початку XX ст.
29. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні.
30. Економіка України в 1914 – 1921 рр.
31. Економічні наслідки Першої світової війни. План Дауеса.
32. Розвиток в Україні ідей класичної політекономії.

33. Загальні умови й основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.
34. Передумови виникнення і методологічні принципи маржиналізму.
35. Розвиток ідей маржиналізму в дослідженнях українських економістів.
36. Економічні погляди попередника історичної школи Фрідріха Ліста.
37. Формування і розвиток історичної школи.
38. Розвиток ідей утопічного соціалізму (вчення К. А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р. Оуена).
39. Марксистське економічне вчення.
40. Теорії імперіалізму.
41. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. і економічний розвиток провідних країн світу у 30-х роках XX ст.
42. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
43. Неокласичні теорії на початку XX ст. (Ф. Еджворта, І. Фішера, Ф. Гайєка, С. Пігу).
44. Економічні наслідки другої світової війни.
45. Динаміка і структурні зміни світового господарського розвитку другої половини 40 – 90х років XX ст.
46. Господарство України в міжвоєнний період.
47. Політика «воєнного комунізму» і НЕП в Україні.
48. Економіка Української РСР в часи індустріалізації та колективізації.
49. Західноукраїнські землі в 20 – 30 роках XX ст.
50. Господарство України в роки другої світової війни.
51. Відбудова і розвиток промисловості України після другої світової війни.
52. Народне господарство України у 50 – 80-х роках XX ст. Сутність аграрної політики.
53. Характеристика розвитку невиробничої сфери в економіці України в другій половині XX ст.
54. Економічний лібералізм у XX ст.
55. Теорії ринку недосконалої конкуренції.
56. Неоліберальні концепції державного регулювання економіки.
57. Економічні концепції монетаристів. М. Фрідмен.
58. Теорії «економіки пропозиції» і «раціональних очікувань».
59. Школа інституціоналізму та етапи її розвитку.
60. Неоінституціоналізм та його особливості.
61. Концепції системної трансформації ринкового суспільства.
62. Теорія прав власності та трансакційних витрат Р. Коуза.
63. Соціально-індустріальні технократичні теорії XX ст.
64. Країни, що розвиваються: їхнє становлення і економічний розвиток.
65. Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі.
66. Соціально - інституціональний напрям в сучасній економічній думці.
67. Економічна думка України в період панування адміністративно – командної економічної системи.

68. Об'єктивна необхідність структурної перебудови і вирішення соціально-економічних проблем України в ході ринкових перетворень.
69. Неоліберальні концепції державного регулювання економіки.
70. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

4 ЗАВДАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ЗА ВАРІАНТАМИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Методичні рекомендації для виконання контрольної роботи

При вивченні дисципліни « Історія економіки та економічної думки» перед студентами ставиться завдання оволодіння предметом, в якому подаються основні положення здійснення перетворень одних господарських форм в інші, характеризуються напрямки змінних процесів економічного розвитку суспільства, а також розуміння сучасних народногосподарських перетворень в Україні, визначення джерел зародження і розвитку сучасних економічних теорій.

Згідно з навчальним планом при вивченні дисципліни « Історія економіки та економічної думки» студенти заочної форми навчання спеціальностей «Облік і аудит» і «Економіка підприємства» повинні написати й захистити контрольну роботу.

Ці методичні рекомендації включають теми, плани, рекомендації щодо виконання робіт і список рекомендованої літератури.

Номер контрольної роботи студент вибирає за останніми двома цифрами номера своєї залікової книжки, якщо ж номер залікової книжки закінчується на 56 – 100, то слід відняти 55. Наприклад, залікова книжка № 1277 – 55, то тема роботи № 22.

Обсяг роботи складає 20 – 25 сторінок учнівського зошита або формату А4.

Необхідним є план роботи, який передбачає вступ (відзначається актуальність теми і структура розглянутих питань); основна частина – 2 – 3 питання (розглядається сутність теми); висновки (підводяться підсумки роботи); список використаної літератури. У кінці роботи студент повинен вказати дату, коли робота здана на кафедру, і поставити особистий підпис.

Тематика контрольних робіт з курсу «Історія економіки та економічної думки» для студентів економічних спеціальностей заочної форми навчання

1. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності.
2. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій.
3. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античної Греції.
4. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму.
5. Економічна думка Античного світу.

6. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла.
7. Господарський розвиток Західної Європи від античності до Середньовіччя.
8. Характер європейської торгівлі в Середні віки, її головні шляхи і райони.
9. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості у країнах Західної Європи, США.
10. Землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях у XVII – XVIII ст. Економічна система Запорізької Січі.
11. Розвиток міст Західної Європи у XI – XV ст., їх економічна роль.
12. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя.
13. Етапи розвитку та історичне значення меркантилізму.
14. Розклад феодалізму і становлення індустріального суспільства.
15. Генеза індустріального суспільства у країнах Західної Європи (XVI – XVIII ст.).
16. Суть промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії та США (XVIII – XIX ст.).
17. Особливості індустріалізації в США, Німеччині, Великобританії.
18. Розвиток сільського господарства США, Японії та європейських країн в XVIII – XIX ст.
19. Міжнародні економічні відносини у XIX ст.
20. Виникнення і характерні особливості класичної політичної економії.
21. Економічна теорія фізіократів у Франції.
22. Еволюція класичної політичної економії в першій половині XIX ст.
23. Суть та основні етапи промислового перевороту в Україні (XIX – XX ст.).
24. Роль України в системі світового ринку (XIX – поч. XX ст.).
25. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства України у другій половині XIX – на початку XX ст.
26. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні.
27. Економіка України в 1914 – 1921 рр.
28. Розвиток в Україні ідей класичної політекономії.
29. Загальні умови і основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.
30. Передумови виникнення і методологічні принципи маржиналізму.
31. Розвиток ідей маржиналізму в дослідженнях українських економістів.
32. Формування і розвиток історичної школи.
33. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. і економічний розвиток у 30-х роках XX ст.
34. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
35. Неокласичні теорії на початку XX ст.
36. Економічні наслідки другої світової війни.
37. Динаміка та структурні зміни світового господарського розвитку другої половини 40 – 90-х роках XX ст.
38. Господарство України в міжвоєнний період.
39. Політика «воєнного комунізму» і НЕП в Україні.
40. Економіка Української РСР в часи індустріалізації і колективізації.

41. Західноукраїнські землі в 20 – 30 роках ХХ ст.
42. Господарство України в роки другої світової війни.
43. Відбудова і розвиток промисловості України в повоєнні роки.
44. Народне господарство України у 50 – 80-х роках ХХ ст. Сутність аграрної політики.
45. Характеристика розвитку невиробничої сфери в другій половині ХХ ст.
46. Економічні концепції монетаристів.
47. Теорії «економіки пропозиції» і «раціональних очікувань».
48. Неоінституціоналізм і його особливості.
49. Країни, що розвиваються: їхнє становлення і економічний розвиток.
50. Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі.
51. Соціально - інституціональний напрям в сучасній економічній думці.
52. Економічна думка України в період панування радянської економічної системи.
53. Об'єктивна необхідність структурної перебудови і вирішення соціально-економічних проблем України в ході ринкових перетворень.
54. Сучасна ліберальна концепція.
55. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

Тема 1. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності

1. Предмет і значення історії економіки та економічної думки.
2. Місце історії економіки та економічної думки в системі наук.
3. Роль історико - економічного аналізу у формуванні економічної культури господарських кадрів.

Розглядаючи дану тему, важливо визначити пріоритети, основні завдання предмета історії економіки та економічної думки, показати, яке місце вона займає в системі економічних наук. Потрібно підкреслити зростання актуальності вивчення суспільних явищ в їх історичному аспекті. Показати зв'язок історії господарства і розвитку економічної думки з іншими науками (економічною теорією, соціологією, історією, економікою промисловості, іншими галузевими і функціональними економічними науками), а також охарактеризувати критерії періодизації історії економіки та економічної думки.

Тема 2. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій

1. Характеристика основних етапів первісного суспільства.
2. Господарство і матеріальна культура стародавніх цивілізацій.
3. Економічна думка стародавнього Сходу.

У роботі необхідно дати загальну характеристику основних рис господарства первісного суспільства, показати розвиток матеріальної культури. Розкрити особливості економіки східного рабства, господарства Стародавньої Греції, країн Стародавнього Сходу (Стародавній Єгипет; державні утворення Межиріччя – Шумер, Ур, Вавилонське царство; Стародавня Індія; Китай та ін.). Назвати причини і наслідки колонізації Стародавньою Грецією нових земель,

охарактеризувати відмінності античного і східного рабства, пояснити суть колонату. Визначити і проаналізувати економічні причини занепаду стародавніх цивілізацій.

Виникнення економічної думки та її еволюція відбувалися паралельно зі становленням людського соціуму та розвитком економіки. Тому доцільно показати особливості формування економічної думки стародавнього світу на Сході, враховуючи відповідний спосіб виробництва азійського суспільства й античного суспільства.

Тема 3. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античної Греції

1. Економічний розвиток країн Стародавнього Сходу і Античної Греції.
2. Характеристика розвитку зовнішньої торгівлі і товарно-грошових відносин.

У роботі треба охарактеризувати розвиток ремесла, сільського господарства, відносини власності на землю, відзначити роль і назвати джерела рабства. Назвати причини розвитку торгівлі, охарактеризувати її форми. Особливого значення слід приділити характеристиці розвитку зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античній Греції, здійснення грошового обміну.

Важливим моментом роботи є аналіз економічних причин занепаду античного рабовласницького суспільства.

Тема 4. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму

1. Господарство та соціально-економічні відносини Стародавнього Риму.
2. Розвиток товарно-грошових відносин. Перетворення Риму у світовий центр грошових операцій.
3. Занепад Римської імперії.

При розгляді теми необхідно дати загальну характеристику господарського розвитку Античного Риму. Визначаючи провідну роль сільського господарства в економічному житті Стародавнього Риму, слід охарактеризувати відносини земельної власності.

Показуючи розвиток торгівлі, важливо відзначити існування досить розвинутої грошової системи Стародавнього Риму, основні причини розквіту Античного Риму, дати їм характеристику.

У III – IV ст. н.е. господарство Стародавнього Риму починає занепадати. У роботі слід проаналізувати причини і сутність кризи, її наслідки.

Тема 5. Економічна думка Античного світу

1. Характеристика античного суспільства.
2. Дослідження закономірностей розвитку античного способу виробництва у Стародавній Греції.
3. Розвиток економічної думки у Стародавньому Римі.
4. Економічні ідеї раннього християнства.

Розглядаючи розвиток античної економічної думки, перш за все слід звернути увагу на особливі риси античного суспільства, характеризувати розвиток землеробства і тваринництва, ремесла і торгівлі. Важливо показати, як склалися відносини власності, якою була система управління.

Античний спосіб виробництва існував у формі полісного господарства, його економічною основою була община. Розвиток приватної власності призвів до кризи полісного господарства, а розквіт економічного життя Греції супроводжувався внутрішніми суперечностями в полісі. Саме у кризовій ситуації старогрецька економічна думка найбільше розвивалась. Велике значення тоді мали праці Ксенофонта, Платона, Аристотеля. На основі їх ідей формується економічна наука. У другому питанні слід характеризувати їх економічні погляди.

Стародавній Рим у II – I ст. до н.е. був світовою імперією, тут відбулися процеси переходу від дрібного виробництва до великих господарств – латифундій, з використанням праці рабів і вільнонайманих. Зароджувалась система економічних відносин, що склали основу колонату. Таким чином, основними питаннями в економічній думці Стародавнього Риму було питання організації і управління рабської праці, а також відносин приватної власності. Ці проблеми аналізувалися у працях Катона Старшого, Варрона, Колумели та ін. Аналіз економічних поглядів цих вчених слід розглянути у третьому питанні.

Розгляд четвертого питання слід почати з того, що криза рабовласницького ладу в I ст. н. е., виникнення нової релігії – християнства, стало новою сторінкою у розвитку економічної думки. Християнство суттєво вплинуло на розвиток економічної думки, економічні проблеми, їх вирішення тісно перепліталось з релігією і нормами моралі та права. Найвідомішим християнським автором був Августин Блаженний, християнські погляди на вирішення економічних проблем викладені і в Новому Завіті Біблії.

Тема 6. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла

1. Основні риси феодального господарства.
2. Характеристика цехового ладу середньовічного ремесла, його економічна доцільність.

При аналізі основних рис феодального господарства слід охарактеризувати відносини власності. Важливо визначити категорію «рента», розкрити її три форми (відробіткова, продуктова, грошова). Розглядаючи перше питання, слід докладно описати основні форми господарської діяльності: феодальна вотчина (французька сеньйорія), ремісничий цех, торгова гільдія.

Відзначаючи, що характерною рисою середньовічного ремесла була його цехова організація, слід охарактеризувати особливості цехового ладу, проаналізувати основні причини й завдання виникнення, соціальну структуру ремісничого цеху. Особливу увагу слід приділити визначенню економічної ефективності цехів у XII – XV ст.

Тема 7. Господарський розвиток Західної Європи від Античності до Середньовіччя.

1. Загальна характеристика господарства Європи в V – XV ст.
2. Характеристика соціально-економічних відносин в епоху Середньовіччя.
3. Розвиток середньовічних міст і ремесел.

Характеризуючи особливості господарського розвитку країн Західної Європи від Античності до Середньовіччя, доцільно розглянути причини, що зумовили розвиток різноманітних форм землеволодіння, а також розкрити ці форми. Особливу увагу слід приділити особливостям становлення феодального господарства у країнах Західної Європи, аналізу загальних рис феодального господарства, назвати його основні виробничі форми.

Відродження античних міст і утворення нових мало велике значення для економічного розвитку. Міста стали осередками промисловості, утворювалися міста-комуни, або міста-держави, розвивалися ремесла. Характеризуючи ці процеси, слід розкрити особливості розвитку міст Західної Європи.

Тема 8. Характер Європейської торгівлі в Середні віки, її головні шляхи і райони.

1. Характеристика основних причин, що сприяли розвитку торгівлі в XI – XV ст.
2. Інтенсивний розвиток торгівлі в Середні віки.
3. Розвиток банківської системи. Виникнення кредиту.

Характеризуючи основні причини, що сприяли розвитку торгівлі, слід відзначити роль процесу урбанізації і розквіту ремесел.

Основною метою роботи є характеристика європейської торгівлі в Середні віки, описання її головних шляхів і районів. Розвиток сухопутної торгівлі сприяв створенню торгових гільдій. Слід визначити їх роль у монополізації ринку. Великого значення у цей час набуло формування банківської системи, виникнення кредиту, утворення національних ринків.

Тема 9. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості в країнах Західної Європи, США.

1. Значення Великих географічних відкриттів для господарства Західної Європи і США.
2. Основні фактори становлення індустріального суспільства у країнах Західної Європи в XVI ст.
3. Сутність і типи мануфактури. Характеристика мануфактурного періоду у країнах Західної Європи і США.

Визначаючи роль Великих географічних відкриттів в економічному становленні макроцивілізації, слід охарактеризувати розвиток економічних зв'язків між найвіддаленішими землями і народами різної матеріальної культури. Необхідно показати роль колоніальної системи у нагромадженні величезних багатств у країнах Західної Європи.

Аналізуючи фактори становлення індустріального суспільства (розвиток товарного господарства, посилення майнової і соціальної диференціації, формування великих капіталів, розвиток розширеного відтворення, перетворення феодалної земельної власності на об'єкт купівлі-продажу, використання найманої праці), слід визначити значну роль мануфактурного виробництва, основні його типи. Крім того, важливо охарактеризувати зрушення у сфері торгівлі, обігу, розподілу, формування ринкових відносин.

Тема 10. Землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях у XVII - XVIII ст. Економічна система Запорізької Січі

1. Характеристика змін в земельних відносинах в Українській гетьманській державі та Слобідській Україні протягом другої половини XVII – XVIII ст.
2. Форми землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях.
3. Соціально-економічні умови розвитку Запорізької Січі.
4. Актуальність розвитку ремесел і промислів, внутрішньої і зовнішньої торгівлі.

Аналізуючи проблеми даної теми, слід показати, яких змін добилися українці в ході визвольної боротьби, по-перше, це стосується змін у землеволодінні та зміні становища селян. На процес цих змін впливала політика гетьманського уряду і російських царів.

Із занепадом автономії в Україні збільшується російська дворянська земельна власність, становище селян погіршилось, у 80-х роках XVIII ст. було повторно введено кріпосне право. Аграрний розвиток у Гетьманській і Слобідській Україні мав свої особливості, господарство розвивалося на основі фільварково-панщинної системи. Розглядаючи ці процеси, слід проаналізувати основні форми землеволодіння у цей час, їх особливості у різних регіонах. При розгляді теми слід вказати, яке значення мала Запорізька Січ для української державності, що сприяло розвитку її економіки, як розвивалося січове й індивідуальне господарство. Значного розвитку в Січі набули ремесла (виробництво зброї, куль, ядер, кораблебудування та ін.) і промисли (рибальство, видобуток солі, бджільництво, мисливство та ін.), що стало передумовою розвитку торгівлі, перш за все зовнішньої. Опишіть як велась торгівля у Січі. Не менше значення мали фінансові ресурси, які формувалися з податків, тому слід визначити основні джерела формування фінансів Січі. Проаналізуйте фактори, які обумовили ліквідацію Запорізької Січі у 1775 році, а також політику Росії у цьому питанні.

Тема 11. Розвиток міст Західної Європи у XI – XV ст., їх економічна роль.

1. Причини виникнення середньовічних міст, особливості їх побудови.
2. Розвиток міст як осередків промисловості.

Розглядаючи перше питання, слід перш за все вказати, що утворення міст західної Європи визначалося суспільним прогресом, насамперед прогресом аграрного виробництва й обміну, розширенням торгівлі зі Сходом. Слід

зазначити, що найбільш урбанізованими регіонами Західної Європи стали місцевості, де спостерігався стійкий прогрес сільського господарства або завершувались чи перетиналися великі торгові шляхи. Велике значення також мало відродження античних міст (Риму, Неаполя, Парижу, Генуї, Ліону, Лондону). Визначаючи необхідність виникнення міст, покажіть особливість їх побудови (розташування головних доріг, вулиць, ринків, площ).

Розвиток міст пов'язаний з розвитком ремесел, насамперед з текстильним виробництвом, виплавою і обробкою металів. Значного рівня досягло виробництво зброї і металевих обладунків, в наслідок – прискорено розвивалась металургія. Характерною рисою ремесла була цехова організація, тому, в другому питанні слід дати характеристику цехів, їх соціально-економічної структури, визначити раціональність і прогресивне значення. Пояснити причини занепаду ремісництва і виникнення у XIV – XV ст. нової, вищої форми виробництва – мануфактури.

Тема 12. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя.

1. Характеристика соціально-економічних відносин в епоху Середньовіччя.
2. Особливості економічної думки раннього і пізнього канонізму. Концепція Томи Аквінського.
3. Єресі як напрям середньовічної економічної думки.
4. Зародження і розвиток утопічного соціалізму.

Європейське середньовіччя охоплює історичний період від розпаду Римської імперії у V ст. до буржуазних революцій XVI – XVIII ст. Розгляд цієї теми доцільно почати з характеристики соціальної структури і світогляду суспільства того часу, загальної характеристики натуралізації господарства. Слід зазначити й охарактеризувати особливості економічної думки на кожному етапі розвитку феодальних відносин. Так, економічна думка розвиненого феодалізму перебувала під впливом католицької церкви, а саме канонічної доктрини. Найвідомішим представником канонічної доктрини був Тома Аквінський. Свою концепцію він виклав у трактаті «Сума теології».

Одним з напрямів середньовічної економічної думки були єресі, які відображали відмінні від офіційної католицької церкви погляди. Єресі набули відображення в Реформації – процесу розколу католицької церкви й виникнення протестантизму.

У XVI – XVII ст. у період розкладу феодалізму і зародження капіталістичних відносин розвиваються соціалістичні утопії. Покажіть, що стало матеріальною причиною появи соціалістичних утопій, дайте характеристику їх основних ідей.

Тема 13. Етапи розвитку й історичне значення меркантилізму.

1. Передумови виникнення і сутність меркантилізму.
2. Система монетаристських економічних поглядів раннього меркантилізму.
3. Теорії зрілого меркантилізму.
4. Історичне значення школи меркантилізму.

Розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, перехід до товарно-грошових відносин, швидкий розвиток міжнародної торгівлі, нагромадження багатства у грошовій формі створили потребу теоретичного обґрунтування необхідної економічної політики. Меркантилізм став першою економічною школою, яка мала багато послідовників. Існував протягом XVI – XVIII ст. і у своєму розвитку пройшов два етапи – раннього й зрілого меркантилізму.

Ранній меркантилізм – система монетаристських економічних поглядів, що ґрунтувалась на теорії грошового балансу. Представниками монетаризму були Гаспар Ск'яруффі, Бернардо Даванцатті, Вільям Стаффорд, Хуан Маріана.

Після епохи Великих географічних відкриттів економічні відносини між країнами радикально змінились, враховуючи нові економічні умови, представники школи меркантилізму висунули більш зрілу теорію – теорію активного торгового балансу. Розглядаючи третє питання слід, дати аналіз основних положень цієї теорії, охарактеризувати дослідження представників зрілого меркантилізму – Томаса Мена, Антуана Монкретьєна де Ваттевіля, Жан-Батіста Кольбера.

Меркантилісти внесли значний вклад у розвиток економічної думки. Це була перша спроба наукового аналізу господарської діяльності. У четвертому питанні доцільно визначити позитивні наслідки вчення, історичну роль меркантилізму, а також показати обмеженість і недосконалість їхніх поглядів на економічну політику.

Тема 14. Розклад феодалізму й становлення індустріального суспільства.

1. Основні фактори розкладу феодального господарства. Розвиток продуктивних сил.
2. Соціально-економічні передумови індустріального суспільства у країнах Західної Європи.

В історії світового господарства XVI – XVIII ст. вважаються періодом розкладу феодальних відносин і зародження в надрах феодального суспільства капіталістичного виробництва. У країнах Західної Європи його початком стали зміни у сфері матеріального виробництва, в характері розвитку продуктивних сил, розширенні внутрішнього й зовнішнього ринків. В усіх основних галузях промислового виробництва відбулося удосконалення знарядь праці й технологій виробництва. У першому питанні слід охарактеризувати ці зміни в окремих галузях виробництва.

Перехід від натурального до товарного виробництва у промисловості й сільському господарстві сприяв розширенню внутрішнього ринку, зовнішньоекономічних зв'язків, удосконаленню грошового обігу, розвитку кредиту і банківської справи, змінам у свідомості суспільства. Всі ці зміни сприяли становленню та розвитку капіталістичних відносин, формуванню основ індустріальної цивілізації.

Тема 15. Генеза індустріального суспільства у країнах Західної Європи (XVI – XVIII ст.)

1. Соціально–економічні передумови і наслідки буржуазних революцій у Нідерландах, Англії, Франції.

2. Колонізація Північної Америки. Війна за незалежність та утворення США.

Перше питання доцільно розглядати на прикладі окремих країн, підкреслюючи специфіку, аналізуючи конкретно–історичні особливості, а також особливості економічного розвитку кожної країни, у відносинах власності.

Розвиток економіки Америки значною мірою залежав від політики колоніалізму Англії, що гальмувала розвиток колоній. Війна за незалежність 1775 -1783 рр. закінчилася перемогою північноамериканських колоній і проголошенням у 1776 р. нової незалежної держави – Сполучених Штатів Америки. Війна одночасно була буржуазною революцією, що прискорила розвиток промисловості й торгівлі.

Тема 16. Суть промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії і США.

1. Сутність і етапи промислового перевороту.

2. Характеристика промислового перевороту у провідних країнах світу.

Характеризуючи промисловий переворот як перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного до великого машинного фабрично-заводського виробництва, як світовий процес, слід визначити його етапи.

Незважаючи на загальні закономірності, промисловий переворот специфічно здійснювався у різних країнах. Тому зрозуміти цей складний процес можливо при аналізі особливостей його в провідних країнах Західної Європи і США. Підводячи висновки, слід дати порівняльний аналіз промислового перевороту в цих країнах.

Тема 17. Особливості індустріалізації США, Німеччини, Великобританії.

1. Прогрес науки, техніки і технології виробництва в останній третині XIX ст.

2. Економічне піднесення США і Німеччини.

3. Характеристика факторів промислового відставання Великобританії.

Після завершення промислового перевороту розвинуті країни світу вступили в добу індустріалізації. Вона характеризується структурними зрушеннями в господарстві. На основі науково-технічної революції виникають нові галузі виробництва, модернізуються старі, відбувається концентрація виробництва та капітальні зміни в організації й управлінні виробництвом – виникають монополії, акціонерні товариства. У кінці XIX – на початку XX ст. завершується формування світового ринку, поглиблюється нерівномірність у розвитку окремих країн.

Розглядаючи друге питання слід показати бурхливий розвиток НТР в кінці XIX ст. у США, які вийшли на перше місце у світі за обсягом промислової продукції, дати характеристику політичних, соціальних, географічно-

кліматичних, природних факторів, які сприяли цьому. Друге місце в світі й перше в Європі завдяки індустріалізації зайняла Німеччина. Проаналізуйте фактори, що обумовили цей процес.

У третьому питанні визначте основні причини відставання Великобританії, де в останній третині XIX ст. почали знижуватися темпи промислового виробництва.

Тема 18. Розвиток сільського господарства США, Японії і європейських країн

1. Характеристика основних рис процесу індустріалізації світової економіки.
2. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства у кінці XIX – на початку XX ст. у провідних країнах світу.

Перш ніж давати характеристику розвитку сільського господарства, слід визначити особливість даного етапу в світовій економіці, показати зрушення, які відбувалися у той час у провідних країнах світу.

Висвітлюючи друге питання слід зазначити, що аграрні реформи середини XIX ст. не змогли ліквідувати суперечності в сільському господарстві, по різному склалися економічні відносини в сільському господарстві США, Японії (селянство цієї країни складало 80% населення), Франції і Німеччини.

Тема 19. Міжнародні економічні відносини у XIX ст.

1. Економічні зміни в світовій економіці в кінці XIX – на початку XX ст.
2. Світовий ринок. Формування світового господарства.

Розгляд першого питання треба починати з аналізу наслідків процесу індустріалізації. Зовнішня торгівля набула світового характеру. Склалася система міжнародних економічних відносин як результат взаємодії всієї сукупності світових господарських зв'язків.

У першій половині XIX ст. сформувався світовий ринок. Формувалися світовий кредитний і валютний ринки. Масова міграція трудових ресурсів свідчила про виникнення міжнародного ринку праці. У другому питанні роботи слід охарактеризувати фактори формування світового ринку, визначити роль міжнародного поділу праці, міжнародної торгівлі, міграції робочої сили як основних форм зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 20. Виникнення і характерні особливості класичної політичної економії

1. Історичні передумови виникнення класичної політекономії.
2. Економічні погляди Вільяма Петті.
3. Характеристика економічних ідей П'єра Буагільбера.
4. А. Сміт – систематизатор економічної науки.
5. Завершення системи політичної економії в творах Д. Рікардо.

XVII – XVIII ст. характеризуються розвитком у провідних країнах Європи ринкових економічних відносин. Виникла необхідність формування нової

економічної ідеології, яка б теоретично узагальнила й пояснила ринкові процеси. Цю роль виконала класична політекономія, об'єктом якої стали матеріальне виробництво й закони економіки. Найбільший внесок у формування класичної школи зробили В. Петті, П. Буагільбер, Р. Кантільйон, Ф. Галіані. Аналізуючи економічні теорії цих вчених, важливо провести порівняльний аналіз їхніх економічних ідей.

У контрольній роботі слід показати зародження класичних поглядів і їх розвиток в Англії, де ринкові відносини досягли найбільшої зрілості. Фундатором англійської класичної політекономії вважають А. Сміта, оскільки він вперше представив загальну основу економічної науки, здійснив глибокий теоретичний аналіз економічних явищ і процесів, створив логічну наукову систему. Центральною проблемою політекономії він вважав дослідження економічного розвитку нації, зростання її багатства. Тому його по праву вважають основоположником економічної науки.

Наприкінці XVIII ст. в економіці Англії (та інших країнах) відбувся промисловий переворот. Д. Рікардо вважають економістом епохи промислової революції. Він заклав базові принципи модельного методу в дослідженнях економічної теорії, головне завдання політекономії бачив у визначенні законів, які керують розподілом продукту між класами, охарактеризував диференціальну ренту, сформулював теорію порівняльної переваги та ін.

Аналізуючи економічні ідеї А. Сміта і Д. Рікардо, важливо виконати їх порівняльний аналіз.

Тема 21. Економічна теорія фізіократів у Франції

1. Розвиток ідей класичної політекономії фізіократами.
2. Економічне вчення Ф. Кене.
3. Теоретична доктрина А. Р. Ж. Тюрго.

Економічна теорія фізіократів становить новий етап у розвитку економічної думки. Школа фізіократів виникла як негативна реакція на меркантилізм, її представниками були Ф. Кене, А. Тюрго, В. Мірабо, В. де Гурне та ін. Засновником школи вважається Ф. Кене. Він вперше в історії економічних учень зробив спробу охарактеризувати річний процес відтворення в цілому. В основі цього процесу лежить еквівалентний обмін. Виходячи з цього, Ф. Кене показав неспроможність ототожнення багатства з грошима, трактування обігу як джерела багатства. Фізіократи стверджували, що джерелом нових продуктів, додаткової вартості є не сфера обігу, а саме сфера виробництва. Проте їхня історична обмеженість полягала в тому, що вони вважали продуктивною тільки землеробську працю.

Фізіократи дали досить глибоке, як на ті часи, визначення капіталу. Капітал у Кене – не гроші, а засоби виробництва, які можна придбати на гроші. Фізіократи не приділяли належної уваги аналізу сутності грошей. Гроші у Кене – лише засіб, що полегшує обмін.

Теоретичні ідеї фізіократів на практиці намагався втілити в життя А. Тюрго (1727 – 1781). У 1774 р. він став міністром фінансів Людовіка XVI. Вчений

підготував і здійснив низку буржуазних економічних реформ, що передбачали ліквідацію феодальних обмежень у торгівлі й виробництві, заборону податку із хлібної торгівлі тощо. Ці прогресивні перетворення спричинилися до незадоволення феодальної знаті і були скасовані. Це був крах не тільки реформи, а й фізіократії в цілому.

Тема 22. Еволюція класичної політекономії в першій половині XIX ст.

1. Теорія народонаселення і економічні ідеї Т. Мальтуса.
2. Доктрини соціальних реформ і економічні погляди Дж. С. Мілля.
3. Теорії Ж.-Б. Сея і Ф. Бастіа.
4. Г. Кері – представник економічної думки 30-х років XIX ст. у США.

Класична школа політичної економії, започаткована А. Смітом і Д. Рікардо, справила великий вплив на подальший розвиток економічної науки і формування економічної політики.

Класичні доктрини знайшли відображення у працях багатьох авторів, зокрема економістів нової хвилі Т. Мальтуса, Дж. Мілля, Д. Мак-Куллоха, Н. Сеніора. Цих авторів відносять до представників класичної школи тому, що в центрі їхньої уваги все ще залишаються проблеми економічного розвитку, зростання масштабів виробництва. Як і засновники класичної школи, вони вважали, що капіталізм, побудований на приватній власності й зіткненні інтересів економічних суб'єктів власників факторів виробництва, є прогресивним ладом; що головними умовами зростання багатства суспільства є вільна конкуренція і раціональний розподіл вартості; що тільки ринок визначає, скільки і чого необхідно виробляти, держава не повинна втручатися в ринкові відносини, бо це призведе до руйнування ринкових механізмів саморегулювання. Більшість ідей, сформульованих цими авторами, були розвитком класичної доктрини.

Представниками французької класичної економічної школи були Ж. Б. Сей і Ф. Бастіа. У 1828 – 1829 рр. Сей опублікував «Повний курс практичної політичної економії» в шести томах. Політична економія Сея в основному наслідувала ідеї А. Сміта, але Сей зробив більше, ніж просто популяризував класичне вчення, він збагатив це вчення власними ідеями. Ще одним представником французької класичної школи політекономії був Ф. Бастіа (1801 – 1850). Він стояв на індивідуалістичних позиціях, як Сміт, вірив, що прогрес суспільства пов'язаний з реалізацією свободи інтересів окремої людини, що приватні інтереси антагоністичні тільки зовні, а, по суті, вони солідарні: досить щоб кожний домагався здійснення власних інтересів, і він побачить, що сам того не бажаючи, буде слугою інтересів інших.

Засновниками ліберальної економічної теорії в США вважають Г. Кері (1793 – 1879), у працях якого капіталізм розглянуто як економічний устрій, що керується об'єктивними економічними законами і не потребує втручання держави.

Тема 23. Суть і основні етапи промислового перевороту в Україні у XIX – на початку XX ст.

1. Сутність і етапи промислового перевороту у Східній Україні.
2. Промисловий розвиток західноукраїнських земель.

Характеризуючи промисловий переворот в Україні, слід визначити передумови, основні етапи, їх характеристики і наслідки промислового перевороту в Східній Україні, який мав свої суттєві особливості. Уряд Австро-Угорщини, а також іноземний капітал диктували однобокий розвиток західноукраїнських земель, розвиваючи видобувні й переробні галузі, а не виробництво готової продукції, що негативно впливало на промисловий переворот. Розглядаючи друге питання, слід дати характеристику розвитку промисловості в Західній Україні.

Тема 24. Роль України в системі світового ринку (XIX – початок XX ст.).

1. Сутність і фактори світового ринку. Розвиток міжнародних економічних відносин.
2. Роль України в системі світового ринку.

У роботі слід визначити фактори формування, сутність світового ринку, характеризувати його основні риси. Показуючи розвиток міжнародних економічних відносин, зверніть увагу, що основою формування світового ринку став міжнародний поділ праці, тому важливо дати характеристику його форм, а також визначити форми світогосподарських зв'язків (міжнародна торгівля, міграція капіталу, міграція робочої сили, інтеграція, фінансово-кредитні відносини). Розглядаючи друге питання, слід охарактеризувати рівень економічного розвитку України, її роль і місце у формуванні світового ринку, розвиток зовнішньої торгівлі.

Тема 25. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства у другій половині XIX – на початку XX ст.

1. Сільське господарство України в дореформений період.
2. Прогресивне значення і особливості Столипінської реформи в Україні.
3. Розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві на західноукраїнських землях.

Розглядаючи тему, слід охарактеризувати зрушення, які мали місце в сільському господарстві, становище селян, основні форми господарювання. Слід розкрити зміст аграрних реформ 1848 і 1861рр., зробити їх порівняльний аналіз. Особливого аналізу потребує Столипінська реформа, яка мала велике прогресивне значення для розвитку сільського господарства в Україні, а також наслідки цієї реформи. Розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві мав місце і на західноукраїнських землях, але тут збереглося велике поміщицьке й церковне землеволодіння, селяни мали напівкріпосне положення. Для цього регіону характерне зростання еміграції, тому слід проаналізувати її причини і наслідки.

Тема 26. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні.

1. Соціально-економічні умови зародження кооперативів.
2. Розвиток кооперативного руху в Східній Україні.
3. Види й напрями західноукраїнської кооперації.

Аналізуючи зародження і розвиток кооперації в Україні, перш за все слід з'ясувати, які причини цьому сприяли, які умови соціально-економічного розвитку на той час склалися в Україні, чим стала кооперація для економічно і соціально принижених верств населення. Основною метою роботи є характеристика розвитку споживчих кооперацій, артільного руху, кредитних товариств у Східній Україні й ролі торгової, кредитної, виробничої кооперації у створенні внутрішнього ринку для національних товаровиробників у Західній Україні.

Тема 27. Економіка України в 1914 – 1921 рр.

1. Вплив Першої світової війни на економіку України.
2. Сутність економічної політики урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР.

Основною метою роботи є розгляд економічного становища України під впливом Першої світової війни. Тому в першому питанні покажіть руйнівний вплив світової війни на економіку України, характеризуйте її кризове становище.

Економічна і політична криза на початку 1917 року призвела до краху російського самодержавства. Була створена Центральна Рада, яка ставила перед собою мету створення автономії України у складі Росії. Слід дати аналіз основних принципів її економічної політики, показати значення Третього універсалу. Банкрутство її економічної політики призвело до того, що Центральна Рада перестала існувати, а влада перейшла до Гетьманату (уряд гетьмана П. Скоропадського), який прагнув побудувати нову Українську державу на засадах приватної власності, розробив аграрне законодавство (напишіть, у чому полягає його суть), відновлював старорежимні порядки в промисловості (яким чином?). Характеризуючи наслідки такої політики, слід визначити сутність економічної політики Директорії, її непослідовність. Радикальні заходи в економічній політиці здійснила Західноукраїнська Народна Республіка, опишіть сутність її політики, поясніть чому ЗУНР зазнала краху.

Тема 28. Розвиток в Україні ідей класичної політекономії

1. Ліберальний напрям української економічної думки на початку XIX ст.
2. Розвиток класичної політичної економії в Україні.

Розглядаючи питання теми, слід зазначити, що політична економія як наука набула розвитку в Україні на початку XIX ст. Однак теоретичні дослідження українських учених з'явилися тільки в 40-х роках XIX ст. Значний вплив на їх формування мала класична школа, а також західноєвропейські й російські соціалістичні ідеї, німецька «історична» школа, марксизм і маржиналізм.

Найбільш виражений в українській економічній думці був ліберальний напрям. Доцільно розглянути економічні й політичні погляди реформатора – Василя Карабіна, особливості аналізу дореформеної економіки України Дмитра Журавського. Українські економісти доводили неспроможність і непридатність феодальних господарських форм, реакційність кріпосництва, аргументували прогресивність капіталістичних методів господарювання, розкривали роль економічної теорії в реалізації цих процесів. Варто розглянути класичні ідеї Тихона Степанова, Івана Вернадського, Миколи Бунге (основоположника так званої київської економічної школи), Афіногена Антоновича. Аналіз економічних теорій вчених дозволяє зробити висновок, що в Україні був сформований ліберальний і радикальний напрям економічної думки.

Тема 29. Загальні умови й основні напрямки розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

1. Українські громади як форма національного руху в Україні.
2. Революційне народництво в Україні.
3. Розвиток економічної думки в Галичині.
4. Марксистські економічні ідеї в Україні.

Економічна думка після реформи 1861 року розвивалась під впливом конкретних історичних, політичних і господарських умов, європейської і російської економічної теорії. В Україні поширилися національні ідеї і націоналістична ідеологія. Організаційною формою національного руху стали так звані громади. Доцільно визначити способи їхньої діяльності. Особливе місце у громадському русі займали Михайло Драгоманов, Сергій Подолинський. Характеризуючи економічні й політичні погляди вчених, слід зробити порівняльний аналіз основних ідей, визначити роль і значення їх у формуванні світогляду українського суспільства.

Народники вірили в самотність соціально-економічного розвитку своєї країни, ідеалізували селянство як рушійну революційну силу. Проте український народницький рух мав свої особливості (визначте й проаналізуйте їх). У народництві виокремились дві течії – революційна і ліберальна. Охарактеризуйте економічні погляди представників кожної з них.

Економічна думка України становила єдність як складова культури одного народу, але політична ситуація в Галичині мала особливості. Це зумовило радикальну спрямованість економічної думки, яка представлена плеядою видатних діячів, серед яких потрібно виділити В. Навроцького, М. Павлика, о. Терлецького, І. Франка та ін.

Марксистські економічні ідеї в Україні розвивалися на ґрунті соціалістичних теорій громадівців і народників. Марксистська політекономія почала поширюватись в Україні з 70-80-х років XIX ст. серед прихильників теорії трудової вартості та її логічного продовження – теорії додаткової вартості К. Маркса. Серед них варто назвати роботи С. Подолинського, Г. Цехановецького, М. Косовського, М. Зібера.

Тема 30. Передумови виникнення і методологічні принципи маржиналізму

1. Виникнення маржиналізму як економічної теорії.
2. Австрійська школа граничної корисності.
3. Кембріджська школа. Економічне вчення А.Маршалла.
4. Американська школа маржиналізму.

В останній третині XIX ст. в економічній теорії виникла нова течія - маржиналізм. Об'єктивна зумовленість її появи полягала в глибоких змінах, що сталися в цю добу в суспільно-економічному житті розвинутих країн Заходу під впливом науково-технічного прогресу, а саме: перехід економіки в монополістичну стадію розвитку, формування складних форм господарювання та взаємовідносин між виробником і споживачем, інтенсивний процес розширення ринку поза національні межі. Якісні зрушення, що мали місце в характері й структурі виробництва, методах управління економічною діяльністю на макро - та мікрорівнях, у сфері споживання, потребували переоцінювання багатьох теоретичних положень класичної школи. Цю функцію в певній мірі виконав маржиналізм (граничний), що досить швидко набув широкого визнання у світовій науці. Основна його ідея – дослідження граничних економічних величин як взаємозв'язаних явищ економічної системи на різних рівнях — фірми, галузі, національної економіки. Такий підхід зробив можливим застосування нових методів аналізу, які дали змогу визначити граничні величини для характеристики змін, що відбуваються в економічному житті. Виникнення теорії граничних величин було визнано «маржинальною революцією» в економічній науці.

Найбільш вагомий внесок в розробку ідей маржиналістів зробила австрійська школа політекономії, що сформувалась у 70-ті роки XIX ст. Її представляли К. Менгер, Ф. Візер, і Е. Бем-Баверк, її теоретичними принципами були суб'єктивний ідеалізм і теорія граничної корисності. Характерною методологічною особливістю австрійської школи було також використання як головного об'єкта дослідження не суспільного виробництва, а індивідуального господарства, визнання примату споживання над виробництвом.

У 90-х роках XIX ст. в Англії сформувалася кембріджська економічна школа, засновником якої був А. Маршалл. Найбільшою його заслугою є створення синтетичної теорії, яка поєднала елементи трудової вартості й «теорії граничної корисності», що збагатило науку більш глибоким аналізом взаємозв'язку виробництва й обміну, на підставі функціонального методу дослідження.

Засновником американської школи маржиналізму був Д. Б. Кларк. Головна відмінність його вчення полягає в аналізі проблем виробництва і розподілу, який спирався на концепцію граничної продуктивності праці і капіталу. Тому цю школу часто називають «школою граничної продуктивності».

Тема 31. Розвиток ідей маржиналізму в дослідженнях українських економістів

1. Розвиток маржинальних досліджень в Україні.

2. Економічні погляди М.І. Туган-Барановського.

3. Р. Орлеанський і Е.Слуцький – представники маржиналізму і його математичного напрямку в Україні.

У 70 – 80-х роках ХІХ ст. українська політична економія починає сприймати ідеї маржиналізму. Наприкінці 90-х років, і особливо на початку ХХ ст. більшість українських дослідників схиляється до принципів неокласичної теорії, яка розвивалась на ґрунті маржиналізму. Це пояснювалось тим, що класична школа переживала кризовий стан і намагалась знайти нові підходи до вирішення економічних проблем. У руслі цих процесів переглядалося багато положень класичної школи. За цих умов поширилася суб'єктивно-психологічна концепція, прихильниками якої стали М. Бунге, Д. Піхно, М. Туган-Барановський, Є. Слуцький та ін.

Розглядаючи друге питання важливо показати визначну роль вчення М. Туган-Барановського в розвитку маржинальних досліджень. Широкого визнання здобули його економічні теорії: психологічної цінності, економічних циклів, соціальна теорія розподілу, кон'юнктурна теорія грошей та ін.

Видатним українським економістом-математиком, який справив величезний вплив на розвиток сучасних економіко-математичних досліджень, був Є. Слуцький. Він написав низку праць у галузі математичних і математико-статистичних досліджень, вперше у світовій літературі поставив питання про необхідність формування особливої науки – праксеології, яка б розробляла принципи раціональної поведінки людей за різних умов. Ідеї Є. Слуцького з дещо модернізованим математичним апаратом широко використано в працях зарубіжних економістів Р. Аллена і Дж. Хікса, К. Ерроу та ін.

Тема 32. Формування і розвиток історичної школи

1. Передумови виникнення історичного напрямку економічної теорії.

2. Німецька національна політична економія.

3. Економічні дослідження нової історичної школи.

Теоретико-методологічними й ідеологічними передумовами появи теорій історичної школи в Німеччині стали давні традиції історико-філософських досліджень, формування історичної школи права; прикладний характер розвитку економічного знання, зорієнтованого на теорію і практику управління державою; зростання національної громадянської самосвідомості й поширення ідеології романтизму, що ґрунтувалася на прагненні до національної єдності та побудови сильної централізованої німецької держави.

Історичний метод заперечує існування загальних закономірностей економічного розвитку і виділяє національні особливості. Цим пояснюється те, що історична школа обмежувалася описом конкретно-історичних форм економічного розвитку окремих країн. Її представники по-новому трактували предмет економічної науки як історію народного господарства.

Історична школа виникла в Німеччині і пройшла два етапи у своєму розвитку: «старої» історичної школи (40 – 60-ті роки XIX ст.) і «молодої» історичної школи («перша хвиля» – 70-90-ті роки XIX ст. і «друга хвиля» – 90-ті роки XIX ст. – 30-ті роки XX ст.). Однак вона не стала виключно німецьким явищем і мала значний успіх в інших країнах.

«Стара» історична школа сприйняла основні принципи концепції «національної політичної економії» Ф. Ліста, сформувала альтернативні класичній політекономії методологічні положення. У цілому ідеалізувався прусський шлях розвитку ринкового господарства з його феодальними пережитками. Доцільно розглянути основні ідеї концепції В. Рошера, Б. Гільденбранда, К. Г. Кніса.

«Молода» історична школа «першої хвилі» включала дві течії: консервативну (очолював Г. Шмоллер) і буржуазно-ліберальну (очолював Л. Brentano). Характер методології і загальних висновків історичної школи виявлявся і у працях Карла Блюхера. Характерною особливістю «молодої» історичної школи є те, що методи економічних досліджень її представники широко використовували на практиці.

Тема 33. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. Економічний розвиток у 30-х роках XX ст.

1. Основні причини і сутність світової економічної кризи.
2. Особливі риси економічної кризи у провідних країнах світу.
3. Господарство розвинутих країн світу в 30-х роках XX ст.

Слід дати загальну характеристику циклічному спаду 1929 – 1933 рр. Описати основні причини, що полягали в надмонополізації економіки та відсутності контролю з боку держави за виробництвом. Промислова криза збіглася з аграрним перевиробництвом.

Характеризуючи кризові процеси у різних країнах, важливо проаналізувати різні засоби, що використовувалися урядами, щодо стабілізації економіки. Більш детального розгляду потребує політика Ф.Рузвельта «Новий курс».

Тема 34. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства

1. Історичні передумови виникнення кейнсіанства.
2. Теоретична система й економічна програма Дж. Кейнса.
3. Сучасне кейнсіанство. Некейнсіанські теорії економічного зростання.

Світова економічна криза зумовила виникнення нових проблем наукових досліджень, які не втратили актуальності й сьогодні. Значення економічного вчення Дж. М. Кейнса було дуже суттєвим, тому його характеризують як «революцію» в економічній науці. Місце і роль теорії Кейнса визначається насамперед кейнсіанською макроекономічною моделлю рівноваги і концепціями, пов'язаними з нею.

Розглядаючи питання контрольної роботи, важливо чітко описати теорію ефективного попиту, теорію мультиплікатора інвестицій і зайнятості, теорію

процента. Велике значення для характеристики ринкової економіки має аналіз проблеми ціноутворення та інфляції, теорії заробітної плати.

Популярність теорії Кейнса пояснюється тим, що вона озброїла економічну науку новим теоретичним інструментарієм аналізу проблем ринкового відтворення, визнала, що ринкові відносини значно модифікувалися, зростання ролі профспілок. Кейнс показав необхідність державного впливу на дію ринкового механізму. Основні положення кейнсіанської теорії не тільки залишаються актуальними у наш час, а й використовуються у економічній політиці. На підтвердження цього слід розглянути моделі рівноваги, зростання та циклу. Опишіть модель рівноваги товарного і грошового ринків Джона Гікса. Найвідомішими некейнсіанськими моделями економічного зростання є моделі, які розробили О. Д. Домар і Р. Ф. Гаррод. Охарактеризуйте «криві Філіпса».

Тема 35. Неокласичні теорії на початку XX ст.

1. Неокласичний напрям на початку XX ст.
2. Неокласичні теорії економічного зростання.

Протягом XX ст. неокласичний напрям економічної думки помітно модифікувався. Проте основні його постулати, розроблені маржиналістами, залишаються незмінними. Вони полягають у забезпеченні свободи підприємництва на конкурентній основі як умови підтримання економічної рівноваги. Модифікація цих уявлень полягає в тому, що визнається роль державного регулювання у забезпеченні економічної свободи. Важливе значення в розвитку неокласичної традиції мали дослідження Ф. І. Еджворта. І. Фішера, К. Векселя, Г. Касселя Ф. Гайка, А. С. Пігу. У першому питанні слід розглянути особливості й основні риси їхніх теорій.

У повоєнний період особливого значення набули неокласичні теорії економічного зростання, які стали розвитком теорії граничної продуктивності капіталу й праці. Ці теорії розвивалися на основі критики кейнсіанської концепції економічного зростання. Розгляньте неокласичну модель зростання Дж. Міда, Р. Солоу, Е. Денісона. У сучасному макроекономічному аналізі найширшого застосування набули виробнича функція Кобба – Дугласа та її модифікація – функція Кобба – Дугласа – Тінбергена. Опишіть економічний зміст цих функцій.

Тема 36. Економічні наслідки Другої світової війни

1. Економіка провідних країн світу в роки Другої світової війни.
2. План Маршалла.
3. Особливості розвитку СРСР, Німеччини і Японії.

Розглядаючи економічний стан різних країн світу в роки Другої світової війни, перш за все, слід охарактеризувати його в Німеччині, СРСР, США, Франції, Японії, Англії.

Після Другої світової війни розпочалося відродження ринкових господарств розвинутих європейських країн. Програмою відбудови й розвитку Європи після

Другої світової війни став план Маршалла. Слід розглянути його суть, пояснити, чому СРСР та його союзники відмовилися від цього плану.

Господарський розвиток країн Західної Європи у післявоєнний період суттєво відрізнявся, тому розглядаючи третє питання, слід визначити особливості його в СРСР, Німеччині і Японії.

Тема 37. Динаміка й структурні зміни господарського розвитку другої половини 40 – 90-х років XX ст.

1. Характеристика соціально – економічного розвитку розвинених країн світу.
2. Роль науково-технічного прогресу в динаміці й структурних змінах господарства.
3. Суть концепції постіндустріального суспільства.

Розглядаючи перше питання, слід зазначити, що в другій половині XX ст. економічно розвинені країни перейшли до якісно нового етапу економічного розвитку. Найбільш динамічно розвивалась провідна галузь господарства – промисловість. Виникли нові галузі (аерокосмічна, радіоелектронна та ін.). Сільське господарство перетворилось на індустріальну галузь. Характерною ознакою стала концентрація виробництва.

Структурні зрушення національного господарства значною мірою обумовлювалися досягненнями науково-технічного прогресу. Показуючи, яким чином НТП впливав на економіку, слід визначити поняття науково-технічної революції і дати характеристику її сучасного етапу.

У третьому питанні слід показати, як бурхливий розвиток науки, техніки, технології в другій половині XX ст. зумовив створення концепції постіндустріального суспільства, метою якого стає не кількість створених благ, а їхня якість (в широкому розумінні – якість життя). Головним теоретиком концепції був американський соціолог Д. Белл.

Тема 38. Господарство України в міжвоєнний період

1. Економічна політика українських урядів доби Національно-визвольної революції в 1917-1919 рр.
2. Становлення і розвиток державного соціалізму в Україні.

Розгляд першого питання слід почати з характеристики руйнівного впливу на економіку України Першої світової війни, економічної і політичної кризи. Щоб краще зрозуміти особливості економічної політики в країні, доцільно охарактеризувати дії Центральної Ради (створена у березні 1917р.), Гетьманату, Директорії, уряду Західноукраїнської Народної Республіки.

Створення УРСР означало перехід до розвитку державного соціалізму. Характеризуючи економічну політику радянської влади, слід зупинитися на поясненні її основних заходів (організація робітничого контролю, націоналізація банків, втілення в життя Декрету про землю, націоналізація промисловості й організація системи управління нею, введення державної

монополії зовнішньої торгівлі). Становлення планової економіки розпочалося з процесів колективізації (розпочалась у 1928 р.) і централізованого планування.

Тема 39. Політика «воєнного комунізму» і НЕП в Україні

1. Соціально-економічні передумови й сутність політики «воєнного комунізму».
2. Причини переходу до нової економічної політики. Характеристика і значення НЕПу.

Визначаючи сутність політики «воєнного комунізму», пояснить, з якою метою Радянська влада ввела цю жорстку політику, що передбачала «продрозкладку» («продрозверстку»), для чого організовувались комнези – комітети незаможних селян, які наслідки мала ця політика. Особливу увагу слід приділити продовольчій кризі, яка призвела до голодомору в Україні.

Розглядаючи друге питання, слід детально охарактеризувати складові непу, пояснити, які заходи він передбачав у сільському господарстві, промисловості, торгівлі, які мав наслідки і значення.

Тема 40. Економіка Української РСР в часи індустріалізації і колективізації

1. Основні джерела й сутність індустріалізації УРСР.
2. Колективізація сільського господарства в Україні.
3. Наслідки колективізації.

При аналізі джерел індустріалізації слід звернути увагу на націоналізацію промисловості, збільшення прямих і непрямих податків, використання трудового ентузіазму працівників і примусової праці політичних в'язнів, колективізацію сільського господарства, конфіскацію церковного і монастирського майна, прибутки від зовнішньої торгівлі та ін. Характеризуючи сутність індустріалізації в Україні, важливо підкреслити її особливі риси показати її наслідки. Одним з джерел індустріалізації мало стати село, для цього треба було провести колективізацію сільського господарства. Як проходила колективізація і «розкуркулення» в українських селах, чи чинило селянство протест до вступу в колгоспи?

Характеризуючи наслідки колективізації, особливу увагу слід приділити голодомору українського народу 1932 – 1933 рр.

Тема 41. Західноукраїнські землі в 20 – 30 роках XX ст.

1. Політика Польщі, Румунії і Чехословаччини на західноукраїнських землях.
2. Фактори економічного розвитку західноукраїнських земель у 20-30-х роках XX ст.

Основною метою роботи є аналіз економічного розвитку західноукраїнських земель у даний період. Напрямок і темпи цього розвитку визначалися політикою, внаслідок якої західноукраїнський регіон залишався

аграрно-сировинним придатком, ринком збуту, джерелом сировини й дешевої робочої сили іноземних країн.

Тема 42. Господарство України в роки другої світової війни

1. Українська економіка напередодні другої світової війни.
2. Економічне становище України в 1941-1944 рр.

У роботі слід дати характеристику господарства України в передвоєнні роки, територіальних і економічних змін на початку війни. Пояснити політику радянської влади на західноукраїнських землях, що були приєднані до Радянської України (Східна Галичина, Західна Волинь у 1939 році, Північна Буковина і Південна Бессарабія у 1940 році.). При розгляді другого питання слід пояснити, як проходила масова евакуація, охарактеризувати окупаційну політику фашистського режиму на українських землях.

Тема 43. Відбудова і розвиток промисловості України в повоєнні роки

1. Становище промисловості й сільського господарства.
2. Відбудова економіки УРСР.
3. Сутність і наслідки грошової реформи 1947 р.

Розглядаючи тему, дайте порівняльний аналіз економічного розвитку України з іншими країнами на початок відбудови. Відбудова зруйнованого війною господарства здійснювалась різними темпами у різних галузях. Особливо складним було становище сільського господарства. Проаналізуйте причини й наслідки голоду 1946-1947 рр. Охарактеризуйте процес індустріалізації й колективізації у західних областях України. У третьому питанні розгляньте сутність й причини грошової реформи, її вплив на добробут населення.

Тема 44. Народне господарство України у 50 - 80-х роках ХХ ст. Сутність аграрної політики

1. Необхідність і сутність реорганізації економічної політики у 50-х-першій половині 60-х років.
2. Реформування сільського господарства.
3. Причини й форми застійних явищ в економічному житті 70-х – першій половині 80-х років.

При розгляді даної теми з'ясуйте причини й наслідки реорганізації управління промисловістю, характеризуйте хід і наслідки господарської реформи 1965 р. Особливу увагу слід приділити аналізу аграрної політики (освоєння цілинних земель, «кукурудзяно-горохова епопея», тощо). Визначити основні напрями розвитку господарства України в другій половині 60 – 80-х років, обґрунтуйте його стагнаційний (застійний) характер. Назвіть основні економічні причини розпаду СРСР.

Тема 45. Характеристика розвитку невиробничої сфери у другій половині ХХ ст.

1. Сутність соціально-економічної політики держави.
2. Актуальність вирішення економічних проблем у невиробничій сфері.

У другій половині ХХ ст. загострилась проблема розвитку невиробничої сфери, зростання добробуту населення, вирішення проблем житла, транспорту, медичного обслуговування, побутового обслуговування, організації дозвілля тощо. Державна і партійна політика в цей час була направлена на прискорення соціально-економічного розвитку країни, реконструкцію народного господарства на основі науково-технічного прогресу. Характеризуючи цю політику, слід детальніше розглянути вирішення проблем розвитку невиробничої сфери.

Тема 46. Економічні концепції монетаристів

1. Особливості сучасного монетаризму.
2. Еволюція кількісної теорії грошей.
3. Принципи й напрями монетарної політики.

Монетаризм як варіант неолібералізму набув поширення у США наприкінці 40-х – початку 50-х років ХХ ст. Він став реакцією на тривале ігнорування економічною наукою грошових факторів і їхнього впливу на розвиток інфляційних процесів. Цей період характеризувався виникненням низки монетарних теорій, що пояснювали природу циклічного розвитку й пропонували монетарні рецепти стабілізації. Найбільш обґрунтованою була теорія чиказької школи М. Фрідмена.

Позитивний внесок монетаризму в економічну теорію і передусім в теорію грошей полягав у ретельному дослідженні механізму зворотного впливу грошового світу на товарний світ, монетарних інструментів і монетарної (грошової, валютної, кредитної) політики на розвиток економіки.

Монетаристи пропонують підтримувати темп зростання грошової маси на рівні 3 – 5 відсотків протягом року. Без цього, на думку економістів, порушується механізм дії приватного підприємства, настає криза, посилюються інфляційні процеси. Отже, монетаризм ґрунтується на кількісній теорії грошей, наданні грошам визначальної регулюючої ролі, на провідній ролі обміну порівняно з виробництвом. Надмірне зростання грошової маси монетаристи пов'язують з великими державними витратами, тому вони виступають за скорочення цих витрат, передусім витрат на соціальні потреби.

Монетарні концепції стали основою грошово-кредитної політики, яка тепер є найважливішим важелем державного регулювання. М. Фрідмен та його однодумці розробили основні напрями монетарної політики, що втілилась в політиці «дешевих» або «дорогих» грошей. Опишіть їхню дію.

Тема 47. Теорії «економіки пропозиції» і «раціональних очікувань».

1. Характеристика основних рис неолібералізму.
2. Теорія «економіки пропозиції».

3. Теорія «раціональних очікувань».

На засадах монетаризму виникла низка нових доктрин та шкіл, що дотримуються ліберальних поглядів, розвивають їх і пристосовують до сучасних вимог. Насамперед це теорії «економіки пропозиції» та «раціональних очікувань».

Наприкінці 70-х років XX ст. на Заході, передусім у США, відбувається відродження консервативних традицій в економічній теорії. Ідеї консерватизму втілено в ряді економічних теорій. Незважаючи на певні відмінності, їм притаманний ряд спільних ознак: вони виходять з того, що життєздатність капіталістичної системи зумовлюється внутрішніми стимулами економічного розвитку; головна цінність суспільства – не соціальна справедливість, а свобода; гарантом загальної свободи є: економічна свобода, яка ототожнюється з ринком, конкуренцією. Представники цього крила неокласичної школи рішуче виступали проти активного втручання держави в економіку, не погоджувались навіть на ту обмежену роль, яку визнав за нею, наприклад, Фрідмен.

Серед тих, хто обґрунтував теорію економіки пропозиції, були американські вчені А. Лаффер і Р. Мандель. Аналіз співвідношення величини ставок податків і державних доходів дав змогу встановити так званий «ефект Лаффера».

Значне поширення має теорія «раціонального очікування» (Р. Лукас, Т. Сарджент, Н. Уоллес, Р. Барро та ін.), яка полягає в тому, що господарюючі агенти швидко реагують на зміни в економічній діяльності завдяки «раціональному очікуванню». Через це тільки ринок, а не державне втручання може оперативно реалізувати «раціональне очікування», яке базується на наукових прогнозах, що враховують функціонування реальної економічної моделі: динаміку цін, витрат, рівень ставки процента, наслідки конкретної економічної політики, вплив урядових рішень на макроекономічні показники тощо.

Неокласики пропонують сформулювати економічну політику держави так, щоб вона забезпечувала стабільність рішень і законів, щоб зміна грошових і фіскальних правил не зв'язувалась з тимчасовими потребами державного бюджету, щоб нові правила набирали чинності через достатній проміжок часу, аби агенти могли адаптувати і прогнозувати свої дії.

Отже прихильники цієї теорії визнають необхідність і важливість наявності вичерпної інформації. Обмеженість і неточність інформації призводить до неправильних економічних рішень, що позначається на ринку.

Тема 48. Неоінституціоналізм та його особливості

1. Загальна характеристика сучасного інституціоналізму.
2. Теорія прав власності й трансакційних витрат.
3. Теорія суспільного вибору.

Після другої світової війни відбулось відродження інституціоналізму на дещо інших засадах. Якщо неокласики і кейнсіанці сперечались щодо межі

втручання держави в економіку, то інституціоналісти знайшли нові об'єкти дослідження: місце і роль в економічному житті НТР, інформації, влади, політики та ін. З'явилась нова течія: соціальний або індустріально-технологічний інституціоналізм. Відомим представник цього напрямку є Д. Гелбрейт. У своїх працях він розробив концепцію «врівноважувальної сили», пропагував «суспільство добробуту».

У 60-х роках ХХ ст. сформувалась теорія суспільного вибору, її автором визнають видатного американського економіста Д. Б'юкенена. В основу теорії суспільного вибору він поклав ідею виявлення взаємозалежності політичних і економічних явищ, застосування економічних методів до вивчення політичних процесів. Д. Б'юкенен виходить з припущення, що принцип раціональної економічної поведінки людини може бути застосований у дослідженні будь-якої сфери діяльності, де людина робить вибірку, в тому числі в дослідженні політичних процесів.

Тема 49. Нові індустріальні країни: їхнє становлення і економічний розвиток

1. Характеристика основних груп країн, що розвиваються.
2. Причини і наслідки швидкого економічного зростання нових індустріальних країн.

Характеризуючи основні групи країн, що розвиваються, перш за все слід характеризувати розвиток господарства країн з перехідною економікою. Слід визначити особливості перехідної економіки, роль держави у вирішенні соціально-економічних проблем.

З розпадом колоніальної системи виникли можливості суверенного розвитку нових держав в Азії, Африці, Латинській Америці. Незважаючи на те, що рівень економічного розвитку цих країн різний, вони мають спільні риси. Слід описати ці риси, а також охарактеризувати основні групи цих країн за класифікацією ООН (країни – експортери нафти, нові індустріальні країни, найменш розвинені держави).

У другому питанні слід детально описати розвиток основних груп нових індустріальних країн, критерії зарахування країн до названої групи, їхню роль у міжнародному розподілі праці. Значну увагу приділити регіональному економічному співробітництву НІК.

Тема 50. Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі

1. Основні причини, суть та наслідки світових інтеграційних процесів.
2. Етапи й напрями розвитку міжнародних економічних відносин.

Розглядаючи перше питання слід визначити міжнародну економічну інтеграцію як вищу форму інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємопристосування усіх структур національних господарств. Визначити основні риси економічної інтеграції, охарактеризувати різні рівні інтеграції, назвати об'єктивні та суб'єктивні передумови інтеграційних процесів.

У своєму розвитку міжнародна економічна інтеграція проходить ряд етапів (зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; повна інтеграція), кожен з них передбачає ширшу інтеграцію і має свої особливості. Аналізуючи етапи економічної інтеграції, слід зазначити особливості цього процесу сьогодні. Слід вказати, що на цей час у світі нараховується близько 20 економічних угруповань, Як приклад рекомендується розглянути інтеграцію в рамках Європейського Союзу, Європейської асоціації вільної торгівлі, Тихоокеанське економічне співтовариство та ін.

Тема 51. Соціально - інституціональний напрям в сучасній економічній думці

1. Загальна характеристика сучасного інституціоналізму.
2. Концепції системної трансформації ринкового суспільства.
3. Соціально-індустріальні технократичні концепції.

Соціально-інституціональний напрям економічної теорії є течією сучасного інституціоналізму. Він не пов'язаний з неокласичними постулатами, більше того, заперечує багато з них, що пояснюється спробою створити нову теорію інституцій. Це стосується насамперед новітніх соціально-інституціональних теорій: теорії ігор (Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн, Дж. Неш); теорії неповної раціональності Г. Саймона; теорії економіки угод (Л.Тевено, О. Фавро, А. Орлеан, Р. Буайе).

У сучасних теоріях цього напрямку знайшов відображення процес зміни якісних характеристик ринкової економіки. Так, в основу теорії системної трансформації ринкового суспільства покладена ідея про переродження, еволюцію капіталізму під впливом різноманітних чинників, насамперед НТП та державного регулювання. Розкрийте сутність теорій цього напрямку – «народного капіталізму»; «демократизації капіталізму»; «дифузії власності»; «колективного капіталізму»; «управлінської революції»; «змішаної економіки»; «революції в доходах»; «держави загального добробуту»; «суспільного достатку».

Соціально-індустріальні концепції базуються на тому, що соціально-економічні зміни, пов'язані зі зростанням концентрації капіталу та управлінням ним, соціального контролю за діяльністю великих корпорацій, змінами функції праці у виробництві, відбуваються на основі прогресу науки, техніки й технології. Слід розглянути теорію нового індустріального суспільства Дж. К. Гелбрейта, концепцію «суперіндустріального суспільства» Елвіна Тоффлера, теорію інформаційного суспільства Збігнева Бжезинського, Даніела Белла, Елвіна Тоффлера.

Тема 52. Економічна думка України в період панування радянської економічної системи

1. Соціальні зміни початку ХХ ст. і їх вплив на формування української економічної думки.
2. Розвиток політичної економії соціалізму.

3. Українська економічна думка в умовах тоталітарної системи.

Посилення соціальної напруженості, революції і війна призвели до змін соціального ладу. Період з лютого 1917 р. до середини 30-х років став для України часом соціального зламу, коли процес творчої розбудови незалежної держави змінився тоталітарною системою і черговою втратою державності.

Українська економічна думка активізувалась у короткий період, а потім розвивалась однобічно й тенденційно. Усі інакомислення заборонялися, якщо вони не відповідали комуністичним догмам. В економічній думці України в той час виявились три напрями: 1) економічна теорія, що формувалася на засадах основних економічних шкіл Заходу, зокрема маржиналізму, або неокласичного напрямку; 2) марксистська теорія в її ортодоксальному варіанті; 3) немарксистські економічні соціалістичні теорії. Саме ці напрями слід розглянути в контрольній роботі.

Тема 53. Об'єктивна необхідність структурної перебудови й вирішення соціально-економічних проблем України в ході ринкових перетворень

1. Посилення тоталітарного режиму і його вплив на економіку. Кризові явища в господарстві.
2. Спроби економічних перетворень господарської системи у другій половині 80-х років та їх наслідки.
3. Сутність економічної політики незалежної України у перехідний період.
4. Здійснення ринкових реформ.

Основною метою роботи є обґрунтування необхідності реформування господарської системи у зв'язку з тим, що економічна система, заснована на одержавленні засобів виробництва, централізації в управлінні, пріоритеті державних інтересів, не могла забезпечити заінтересованості людей у наслідках своєї праці, обмеживши реалізацію особистих інтересів. На середину 80-х років криза охопила всі сфери життя, знижувався рівень життя, тривала виснажлива гонка озброєнь. Спроба перетворень, рішучих змін почалася з квітневого Пленуму ЦК КПРС 1985 р. У роботі слід розглянути суть економічних реформувань, пояснити їх провал, назвати основні економічні причини розпаду СРСР.

При розгляді питань теми слід чітко визначити стратегію економічних перетворень в незалежній Україні, пояснити, як здійснювалися ці перетворення у різних галузях господарства, як проходила приватизація, законотворча діяльність. Пояснити необхідність проведення грошової реформи, формування банківської системи.

Тема 54. Сучасна ліберальна концепція

1. Розвиток ідей лібералізму на сучасному етапі.
2. Теорії ринку недосконалої конкуренції.
3. Методологічні основи неолібералізму.
4. Німецький і французький неолібералізм.

Сутність теоретичних положень економічного лібералізму можна звести до того, що ліберали визнають і підкреслюють наявність очевидного зв'язку між індивідуальною волею, приватною власністю і рівнем економічної ефективності суспільства. Вони наполягають на тому, що ніхто не має права порушати чужу волю, в тому числі й економічну. На думку представників ліберального напрямку в політичній економії, саме воля у сфері економічної діяльності є головною і необхідною умовою швидкого економічного зростання, де для збалансованого розвитку суспільства в принципі досить дії механізму вільного ринку і вільної конкуренції, що автоматично встановить рівність між попитом і пропозицією. Роль держави в економіці має бути зведена до мінімуму.

Розглядаючи друге питання, дайте аналіз теорій: монополістичної конкуренції (Е. Чемберлена), олігополії (Дж. М. Кларка), недосконалої конкуренції (П. Сраффа).

У третьому питанні характеризуйте основні методологічні принципи неолібералізму, покажіть їх відмінність від традиційних ліберальних поглядів. Сучасні прихильники лібералізму визнають неспроможність конкурентного ринкового механізму самотійно забезпечувати макроекономічну рівновагу й необхідність державного втручання у цей процес. При цьому особливу роль вони відводять стабілізації державою грошово-кредитної системи, розробці й реалізації нею податкової, інвестиційної, зовнішньоекономічної та антимонопольної політики.

Німецькі економісти внесли найбільший вклад у розвиток теорії неолібералізму. Особливу увагу при розгляді четвертого питання слід приділити ідеям франкфуртської школи, представниками якої є В. Ойкне, А. Ростов, В. Рьопке, Ф. Бем, Л. Мікш, А. Мюллер-Армак. Виникнення французького неолібералізму пов'язане передусім з іменами Ж. Л. Рюефа, М. Алле, Р. Барра. Порівняйте погляди представників цих шкіл.

Тема 55. Сучасний етап розвитку української економічної думки

1. Сутність і чинники трансформаційних процесів у розвитку економічної теорії в Україні.
2. Головні напрями економічної думки у XX ст.
3. Сучасний етап розвитку української економічної думки.

Розвиток економічної думки в Україні пояснюється необхідністю переходу економіки країни на основи ринку. Цей процес складний, він вимагає відмовитись від тих стереотипів, які залишились у спадщину від тоталітарної системи. Сучасний етап розвитку української економічної думки – це кінець 80 – х років XX ст. – початок XXI ст.

Важливою стороною економічних досліджень цього періоду стали проблеми зміни господарського механізму економічної системи (Т. Ковальчук, Л. Каніщенко, І. Лукінов, А. Агафонов, Г. Климко, В. Нестеренко та ін.) та відносини власності (В. Черняк, Ю. Пахомов, А. Покритан та ін.). Це період переосмислення світової економічної науки.

Усю сукупність течій, шкіл, що репрезентують економічну теорію сучасності, умовно можна згрупувати за трьома напрямками: неокласичний; неокейнсіанський і неоінституціональний. В останні роки в світі досить популярною стала модель «нової економіки». Нова економіка – це не тільки модель ведення бізнесу, а й стратегічна невід’ємна частина економіки майбутнього. В Україні проблематика нової економіки ще не отримала належної оцінки. Економічна політика країни дискутується навколо напрямків, які всі уряди називають «політикою реформ».

Особливість сучасного періоду розвитку української економічної думки полягає в тому, що вона все ще не пододала глибокої кризи й властивого їй консерватизму. Сьогодні українські вчені тільки намагаються адекватно відображати у своїх дослідженнях реальні процеси, розробляють моделі економічного розвитку країни. Наведіть приклади таких моделей.

5 ГЛОСАРІЙ

Австрійська (Віденська) школа – один з перших напрямів маржиналізму, що сформувався в 70 – 80 - х роках XIX ст. Її засновник – К. Менгер. З теоретичної спадщини школи найбільше значення має теорія граничної корисності, що визначає цінність блага його суб’єктивною граничною корисністю для ізольованого раціонального суб’єкта, який господарює. У 20 -30-х роках XX ст. її спадкоємицею стала так звана молода (нова) австрійська школа.

Акція – вид цінного папера, який свідчить про участь власника (утримувача акцій) в капіталі акціонерного товариства, яке її випустило, дає йому право на отримання частини прибутку цього товариства у вигляді дивіденду. Акції мають номінальну й курсову (ринкову) ціну.

Алод – форма феодалної земельної власності в Західній Європі, яка вільно відчужувалася.

Американська школа – напрям маржиналізму, що сформувався наприкінці XIX ст. Повна розробка її концепції пов’язана з ім’ям Дж. Б. Кларка, який сформулював теорію граничної продуктивності факторів виробництва, закон спадної продуктивності, вчення про статистику й динаміку економічної системи.

Анексія – насильне приєднання (захоплення) чужої території.

Антитрестовське законодавство – сукупність регулятивних заходів, спрямованих на обмеження монополізації виробництва, утворення монопольних структур і об’єднань.

Бенефіцій – земельне володіння, яке дарувалося великим феодалом (королем) у довічне користування васалам за умови відбування військової або адміністративної служби.

Біметалізм – грошова система, при якій роль загального еквівалента законодавчо закріплювалася за двома металами – золотом і сріблом.

Борона – знаряддя для розпушування, вирівнювання та очищення ґрунту.

Васалітет – у середньовіччі Європі система особистої залежності одних феодалів (васалів) від інших, могутніших феодалів (сеньйорів).

Вотчина – комплекс феодалної земельної власності й пов'язаних з нею прав на феодално залежних селян.

Ганза – торговий союз міст Балтійського і Північного морів на чолі з містом Любеком у XII – XVI ст.

Гільдія – об'єднання купців у середньовіччі в Західній Європі, яке захищало інтереси й цехові привілеї своїх членів.

Гарвардська школа – один з напрямків інституціоналізму, який виник після Першої світової війни у Гарвардському університеті (США). Засновник – У. Мітчелл. Вона вивчала природу економічного циклу і проблеми прогнозування господарської кон'юнктури із застосуванням методів статистичного і математичного аналізу. Дослідження школи лягли в основу розвитку економетрики.

Двопілля – система землеробства, за якої земля ділилася на дві рівні частини: тоді коли одна була під посівом, друга «відпочивала».

Інтенсивне господарство – розвиток господарства, в якому зростання обсягів виробництва досягається за рахунок зростання продуктивності праці, кращого використання матеріалів, підвищення віддачі основних фондів тощо.

Інституціоналізм – течія економічної думки, що сформувалася на межі XIX – XX ст. у США. Базується на позаекономічному тлумаченні сутності та рушійних сил економічного розвитку. Розглядає економіку як неврівноважену систему, всі основні структури якої зазнають постійних соціальних змін. Головною особливістю є дослідження всієї сукупності соціально-економічних факторів (психологія, біологія, право, родина, трудові колективи, профспілки, держава та ін.), названих інституціями. Автор терміну – У. Гамільтон.

Історична школа – панівний напрям економічної думки Німеччини середини XIX ст. Називається так завдяки історичного методу досліджень, відповідно до якого економічний розвиток не має загальних закономірностей, а мають місце лише специфічні особливості кожної окремої країни, тому заперечувалася необхідність абстрактних, теоретичних досліджень. Засновники – В. Рошер, Г. Гільденбрандт, К. Кніс.

Кадастр – перепис, економічна оцінка й класифікація усіх земельних угідь.

Картель – об'єднання підприємств однієї галузі виробництва, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва і виготовлений продукт, виробничу й комерційну самостійність, домовляючись про частку кожного в загальному обсязі виробництва, ціни, ринки збуту, обмінюючись патентами на нову техніку тощо.

Кейнсіанство – один з провідних напрямів розвитку сучасної наукової думки, в основі якого лежить вчення англійського економіста Дж. М. Кейнса (основні положення сформульовані в 30-х роках XX ст.). Він переніс центр економічних досліджень у сферу макроекономіки, здійснивши переворот в економічній теорії. Основним у кейнсіанстві є забезпечення ефективного сукупного попиту за вирішальної ролі державного економічного регулювання. Кейнс розробив

модель макроекономічного зростання і рівноваги, в якій вказав на основні фактори сукупного попиту: споживання, заощадження, інвестиції, державні витрати і державне регулювання чистого експорту. У загальній теорії зайнятості Кейнс пов'язав показники сукупного попиту і сукупних інвестицій із зайнятістю, досліджував дію мультиплікатора інвестицій і зайнятості, довівши, що від ефективного попиту, створеного новими інвестиціями, залежить рівень зайнятості та макроекономічна рівновага.

Кембриджська школа – напрям економічної думки, що зародилася в маржиналізмі наприкінці XIX ст. З неї почався розвиток неокласичної теорії. Засновник – А. Маршалл. У рамках цієї школи розвивалися концепція ринкової рівноваги, теорії попиту, його еластичності й рівноважної ціни, формулювалися закони попиту та пропозиції. На перший план висувався аналіз функціональних залежностей ринкової економіки.

Класична політична економія – основний напрям розвитку економічної теорії від XVII до середини XIX ст. Її засновниками вважаються У. Петті в Англії і П. Буагільбер у Франції, але справжньою наукою вона стала тільки у дослідженнях А. Сміта, який і вважається її основоположником. Класична політекономія починалася з рішучої критики меркантилізму. Формальною ознакою віднесення економічних теорій до цього широкого напрямку економічної думки став принцип вільного розвитку ринку і невтручання держави в економічне життя.

Колонат – форма виробничих відносин між великими землевласником і виробником – колоном, поширена в Римській імперії.

Концерн – об'єднання підприємств різних галузей промисловості, транспорту, торгівлі, банків, науково-дослідних та навчальних центрів тощо зі спільною власністю і єдиним фінансовим контролем, метою якого є здійснення спільної діяльності. Оперативне керівництво здійснює рада директорів.

Копігольдери – категорія залежного селянства в середньовічній Англії, яка отримувала право на володіння земельною ділянкою, хоч і зі значними обмеженнями і з обов'язками виконувати великі повинності, на основі копії – виписки з протоколу маноріальної курії.

Кріпосне право – система правових норм у Середньовіччі, що встановлювала залежність селянина від феодала і неповну власність останнього на селянина-кріпака.

Латифундія – велике приватне земельне володіння, маєток.

«Легальний марксизм» - течія російської економічної думки у 90-х роках XIX ст., представники якої (С. Б. Струве, М. І. Туган-Барановський, С. Н. Булгаков) виступали з критикою як народництва, так і революційного марксизму. Вони намагались поєднати марксистську економічну теорію з вченням австрійської школи, виступали за повну свободу підприємницької діяльності й обмеження фіскальної ролі держави.

Магдебурзьке право – система міського самоврядування у період Середньовіччя.

Манор – феодална вотчина в середньовічній Англії.

Мануфактура – форма промислового виробництва, яка історично передувала машинній промисловості. Характеризується ручною ремісничою технікою і поділом праці.

Маржиналізм – напрям економічної думки 70 – 90-х років XIX ст., що включає концепції австрійської, математичної, кембриджської й американської шкіл в економічній теорії. Для нього характерне застосування в економічному аналізі граничних (маржинальних) величин, принципів причинно-наслідкового (австрійська школа) і функціонального аналізів, суб'єктивний підхід до явищ і процесів економічного життя.

Марксизм – напрям економічної теорії, що виник у 40 – 50-х роках у Німеччині, одержав назву від імені родоначальника К. Маркса. Належить до класичного напрямку. Центральне місце в економічному вченні марксизму займає теорія додаткової вартості, що ґрунтується на теорії трудової вартості товару. Усі марксистські економічні теорії – розподілу доходів, капіталу, грошей, відтворення, заробітної плати, прибутку, відсотка, ренти – розглядається з погляду існування додаткової вартості – експлуатації найманої праці.

Математична школа - одна з основних течій маржиналізму. Сформувалася у 80-х роках XIX ст. у теоріях Л. Вальраса, У. Джевонса, Ф. Еджуорта, В. Парето. Ці теорії поєднують широке застосування математичних методів в обґрунтуванні теорій граничної корисності й загальної економічної рівноваги. Для обґрунтування ординалістської версії граничної корисності економіст-математики застосували в економічних дослідженнях криві байдужості й бюджетні обмеження, розробили економічні індекси.

Меркантилізм – перша економічна школа, виникла наприкінці XV ст. в Італії, Франції, Англії, Іспанії й існувала до XVIII ст. Представники цієї школи поєднували загальні уявлення про багатство, що ототожнювалося з металевими (золотими і срібними) грошима, його джерелом, яким вважався обмін товарів, перш за все зовнішня торгівля, засіб нагромадження багатства – політика державного економічного протекціонізму. Ранній меркантилізм, або монетаризм (XV – XVI ст.), ґрунтувався на теорії грошового балансу, пізній (XVII ст.) – на теорії торговельного балансу.

Метрополія – держава, яка володіє колоніями, центр колоніальної імперії.

Монополія – форма організації виробництва, що передбачає об'єднання підприємств, які виробляють продукцію певного виду, виникає на основі високого рівня концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення контролю над ринком для обмеження конкуренції та отримання високих (монопольних) прибутків.

Натуральне господарство – господарство, що задовольняє свої потреби виключно за рахунок власного виробництва.

Національне багатство – сума наявних у розпорядженні суспільства матеріальних і духовних благ, нагромаджених ним протягом усього історичного періоду виробничої діяльності.

Неоінституціоналізм – різновид сучасного інституціоналізму, який досліджує вплив такого фактора, як трансакційні витрати (витрати з укладення договорів) на економічний розвиток. Лідером є Р. Коуз. Виник у 60-70-х роках ХХ ст.

Неокейнсіанство – сучасна модифікація кейнсіанства, яка досліджує умови досягнення економічної рівноваги за стабільного економічного зростання, спираючись на кейнсіанську методологію. Представники напряду доповнили вчення Дж. Кейнса теорією акселератора і моделями економічного зростання. Виникло у 60-70-х роках ХХ ст.

Неокласична теорія – виникла на основі маржиналізму. Базується на уявленні, що конкурентний ринковий механізм здатний стихійно й об'єктивно, без помітного державного втручання регулювати ринкову економіку, тобто сповідувати економічний лібералізм. Засновниками вважаються А. Маршалл, Дж. Б. Кларк, В. Парето. Сформувалася у 90-х роках ХІХ ст.

«Неокласичний синтез» – сучасна економічна концепція, що прагне поєднати неокласичну теорію і кейнсіанство. Це концепція загальної економічної рівноваги, яку запропонував американський економіст П. А. Самуельсон. Вважав, що неокласична теорія є окремим випадком кейнсіанської теорії – за умови повної зайнятості.

Неолібералізм – одна з основних течій сучасної економічної теорії, що прагне обґрунтувати необхідність поєднання принципів вільного ринкового підприємництва з обмеженим державним регулюванням економіки і створення соціального ринкового господарства – економічного порядку, в якому поєднується ринковий механізм ціноутворення з державним економічним регулюванням і соціальним захистом населення.

Неолітична революція – процес переходу від присвоювальних до відтворювальних форм господарювання, який супроводжувався появою додаткового продукту, підвищенням життєвого рівня населення, зростанням його чисельності й створенням передумов для виникнення держав.

Нова класична економічна теорія – новітній варіант неокласичної теорії, один з напрямів сучасного економічного лібералізму. Охоплює сучасний монетаризм, а також концепції природного рівня безробіття (теорії очікувань) і «економіки пропозиції», що сформувалися у 80-90-х роках ХХ ст. Вона виступає проти неокейнсіанства з його рецептами широкого державного втручання в економічні процеси.

Нова (молода) історична школа – течія економічної думки Німеччини, що виникла у 70-80-х роках ХІХ ст. Спадкоємиця старої історичної школи. Як і концепція старої школи, концепція нової історичної школи заперечувала необхідність теоретичного (абстрактного) аналізу і прагнула підмінити політичну економію економічною історією. Її представники з критичних позицій розглядали концепції марксистської політекономії, неокласичної теорії і кейнсіанства.

План Маршалла – програма відбудови і розвитку Європи після Другої світової війни шляхом надання їй економічної допомоги з боку США.

Постіндустріальне суспільство – нова стадія суспільного розвитку, яка приходить на зміну індустріальній добі. Головним виробничим ресурсом стає знання, інтелект. Метою є не кількість вироблених благ, а їхня якість, провідною соціальною групою суспільства стають представники інтелектуальних професій, практики нових наукомістких технологій та інформаційних послуг.

Посткейнсіанство – варіант неокейнсїанства 60 – 90-х років XX ст. Основна проблема досліджень – досягнення динамічної економічної рівноваги в умовах повної зайнятості з аналізом взаємозв'язку зайнятості, інфляції й заробітної плати. Це набуло втілення у побудові так званих кривих Філіпса.

Промисловий переворот – перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного до великого машинного фабрично-заводського виробництва, впровадження у виробництво і транспорт робочих машин і механізмів, які замінили ручну працю людей, парових двигунів, створення самостійної машинобудівної галузі.

Протекціонізм – економічна політика держави, спрямована на захист національної промисловості й сільського виробника від іноземної конкуренції шляхом установлення високого заборонного мита на іноземні товари.

Ранній інституціоналізм – течія, заснована Т. Вебленом, який започаткував соціально-біопсихологічний напрям інституціоналізму. Його послідовники Дж. Коммонс – засновник соціально-правового напрямку, У. Мітчелл – засновник емпірично-статистичного напрямку. Т. Веблен вважав основою економічного розвитку психологію і біологію, Дж. Коммонс – психологію і право, У. Мітчелл – родину, трудові колективи, профспілки і державу.

Рефінансування – погашення старої державної заборгованості випуском нових позик, здебільшого у вигляді короткотермінових зобов'язань, або заміни довготерміновими цінними паперами.

Реформація – суспільно-політичний та ідеологічний рух у більшості країн Західної і Центральної Європи в XVI ст., спрямований проти католицької церкви. Її наслідником стало виникнення протестантизму.

Сеньйор – великий землевласник, феодал у середньовічній Європі, який мав усю повноту влади на території, що йому належала; вищий феодал щодо нижчого – васала.

Сервітут – обмеження права користування чужою власністю.

Сучасний інституціоналізм – течія економічної думки, що зосереджується на таких головних факторах економічного життя, як конкуренція і монополія, науково-технічний прогрес і державне регулювання. Найбільш відомі теорії – економічного розвитку й ефективної конкуренції (Й. Шумпетер), монополістичної конкуренції (Е. Чемберлін), олігополії (Дж. Б. Кларк), недосконалої конкуренції (Дж. Робінсон), трансформації капіталізму (А. Берлі, Г. Мінз, С. Чейз), індустріального і постіндустріального суспільства (Р. Арон, Д. Белл, Р. Тіболд, А. Тофлер), стадій економічного розвитку (У. Ростоу), врівноважуючої сили (Дж. К. Гелбрейт), конвергенції двох систем (П. Сорокін, Я. Тінберген).

Товарне господарство – форма ведення господарства, за якої продукти виготовляються не для власного споживання, а для обміну шляхом купівлі-продажу.

Феод – спадкове земельне володіння, а іноді посада або прибутки в країнах Західної Європи періоду Середньовіччя.

Фізіократія – одна з перших наукових економічних шкіл класичної політекономії. Сформувалася у Франції в другій половині XVIII ст. як реакція на політику меркантилізму. Основоположник – Ф. Кене. На противагу меркантилістам фізіократи джерело багатства (вартості) бачили не в обміні товарів, а в їх виробництві, хоча й обмежували останнє тільки сферою сільського господарства, а всі інші його сфери проголошували непродуктивними. Вони визначили поняття чистого продукту (цілком ототожнювали його з рентою), економічного кругообігу і відтворення, капіталу (витрати виробництва), ціни.

Фритредерство – економічна політика промислової буржуазії, яка полягала у вимозі свободи торгівлі та невтручанні держави у підприємницьку діяльність.

Фрайбурзька школа – школа німецького неолібералізму, склалася наприкінці 30-х років XX ст. Засновник – В. Ойкен. У рамках цієї школи формувалися певні концепції, зокрема соціального ринкового господарства. Термін «соціальне ринкове господарство» вперше вжив А. Мюллер-Армак.

Чиказька школа – школа неокласичного напрямку, яка розвивала концепцію сучасного монетаризму. Її прибічники надають вирішальне значення грошовим факторам у формуванні господарської кон'юнктури і заперечують необхідність активного втручання держави у процеси відтворення. Виникла в 50-60-х роках XX ст., основоположник і лідер – М. Фрідмен.

Шведська (Стокгольмська) школа – самобутня течія економічної думки 30-х років XX ст. Вивчала проблеми антикризового регулювання, економічного зростання й економічної рівноваги. Теоретичною основою школи стали погляди шведських представників математичної школи Г. Касселя і К. Вікселя. Учені школи розробили макроекономічний метод дослідження, обґрунтували принцип акумулятивного розвитку, відповідно до якого економічна рівновага багато в чому зумовлюється обсягом банківського кредиту. Теорія очікувань досліджує перспективи економічного зростання і ризику. Сучасні концепції нових представників школи інтегрують її ідеї з ідеями кейнсіанства і неокласичної теорії щодо регулювання ринкової економіки.

Ярмарок – регулярний торг широкого значення. Базар, періодично організовуваний у традиційно визначеному місці; сезонний розпродаж товару одного чи кількох видів.

6 ЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УКЛАДІВ

Технологічний уклад	1	2	3	4	5,6
Період існування	1825-1873	1873-1929	1929-1980	1980-2010	2011-2050
Ключовий фактор	Паровий двигун	Електричний двигун	Двигун внутрішнього згорання	Мікроелектронний компонент	Нанотехнології
Виробничий ресурс, що переважає в структурі ресурсокористування	Земля	Капітал	Праця	Підприємницькі здібності	Знання
Сфери господарювання, що домінують в галузевій структурі	Текстильна промисловість, вугільна промисловість, чорна металургія, транспортне та текстильне машинобудування	Сталеливарна промисловість, електроенергетика, важке машинобудування	Кольорова металургія, автомобілебудування, переробка нафти	Телекомунікації, електронна промисловість, інформаційні технології	Нанообладнання та наноматеріали, клітинна медицина, фармацевтика, альтернативна енергетика
Форми організації виробничої діяльності	Великі підприємства, акціонерні товариства	Монополії, олігополії, фінансово-промислові об'єднання	Фінансово-промислові об'єднання, транснаціональні корпорації	Транснаціональні корпорації, олігополії на світовому ринку	Монополії та кооперація великих фірм на світовому ринку
Домінуюча форма власності	Приватна	Приватна, державна	Міжнародна, державна	Міжнародна	Колективна, міжнародна
Ступінь державного втручання в економічні процеси	Обмеження державного втручання, вільна торгівля	Розширення державного регулювання, державна власність на природні монополії	Розвиток державних інститутів соціального забезпечення	Державне регулювання стратегічної інформації за зниження ролі держави в економіці	Підвищення ролі держави в економіці, регулювання шляхом створення наукових та освітніх програм

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова І. І. Історія економічних учень/ І. І. Агапова. – Москва : ВІМ, 1997.
2. Аникин А. В. Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса. 4-е изд./ А. В. Аникин. – Москва : Политиздат, 1985.
3. Антология экономической классики: в 2 т. / Сост. И. А. Столяр. – М.; 1993.
4. Барг М. Некоторые теоретико-методологические вопросы формирования мирового рынка в XVI – XVIII вв. // Экономическая история: Исследования, историография, полемика./ М. Барг. – Москва, 1992.
5. Белоусов Р. Две крестьянские реформы 1861 и 1907гг. // Экономист. 1992.– №12. – С. 73-81.
6. Всемирная история экономической мысли. В 6 т. / Гл. ред. В. Н. Черковец. – Москва : Мысль, 1990, 1994, 1997. – Т.4 – 6.
7. Гусейнов Р. М. – История экономических учений. / Р. М. Гусейнов, Ю. В. Горбачёва, В. М. Рябцева. – Новосибирск, 2000.
8. Гусейнов Р.А. История экономических учений: Тексты лекций./ Р. М. Гусейнов, Ю. В. Горбачёва, В. М. Рябцева. – Новосибирск: НГАЭиУ, 1994.
9. Злупко С. М. Історія економічної теорії: Підручник. / С. М. Злупко. – Київ: «Знання», 2005.
10. История экономических учений: Учебное пособие / И. П. Павлова, Е. А. Владимирский, А. Оводенко и др. – СПб.: СПб. ГААП, 1996.
11. История экономических учений: Учебное пособие / Под ред. В. А. Жамина, Е. Г. Василевского. – Москва : Изд-во МГУ, 1989. – Ч. I.
12. История экономических учений. / Под ред. Автономова В. Москва : Инфра-М, 2002. — 784с.
13. История экономических учений: учебник: 2ч. – Ч 1 / Под ред. В. Д. Базилевича. – 3-те изд. – Київ : Знання, 2006. – 582с.
14. Історія економічної думки України: навч. посібник / Р. Васильєва, Л. Горкіна, Н. Петровська та ін. – Київ, 1993.
15. История экономических учений / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой: уч. пособие. – Москва : ИНФРА – М, 2000.
16. Історія економічних учень: підручник. / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – Київ : КНЕУ, 1999.
17. Ковальчук В. М., Історія економіки та економічної думки: Навч. посіб. / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – Київ : Знання, 2008.
18. Ковальчук В. М. Ретроспектива світової економічної думки: навч. посібник з історії економічних вчень. / В. М. Ковальчук, М. І. Сарай. – Тернопіль: «Астон», 2006. – 541 с.
19. Костюк В. Н. История экономических учений: Учебное пособие. / В. Н. Костюк. – Москва : Центр, 1997.
20. Курс экономики: Учебник./Под ред. Б А. Райзенберга.– Москва : ИНФРА-М, 2000.
21. Лановик Б., Матисякевич З., Матейко Р. Економічна історія України і світу: підручник / За ред.. Б. Лановика. – 5-те вид., випр. і доп. – Київ:

Знання-Прес, 2002.

22. Левита Р. История экономических учений. / Р. Левита – Москва : Catallaxy, 1995.
23. Леоненко П. М. Економічна історія: навч. посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – Київ : Знання – Прес, 2004.
24. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т. /А. Маршалл – Москва : Прогресс, 1993.
25. Менгер К. Основания политической экономии // Австрийская школа в политической экономии: Сборник / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер. – Москва : Экономика, 1992. – С. 31 – 242.
26. Міжнародні економічні відносини: Історія міжнародних відносин: Підручник / А. Філіпенко та ін. – Київ, 1992.
27. Мочерний С. В. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка) : навч. посібник. / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – Львів, 2005. – 488 с.
28. Основи економічної теорії : підручник / За ред. А. А. Чухна. – Київ : Вища школа, 2001.
29. Пезенти А. Очерки политической экономии капитализма. В 2 т. – Москва: Прогресс, 1976.
30. Сурин А. И. История экономики и экономических учений. / А. И. Сурин – Москва, 1998.
31. Теплицький В. Реформи 1861 р. і аграрні відносини на Україні (60 – 90-ті рр. ХІХ ст.). / В. Теплицький. – Київ, 1959.
32. Экономическая история зарубежных стран: Курс лекций / Н. Полетаева, В. Голубович, Л. Пашкевич и др.; под общ. ред. В. Голубовича. – Минск, 1997.
33. Эклунд К. Эффективная экономика: Шведская модель. / К. Эклунд. – Москва, 1991.
34. Юхименко П. І. Історія економічних учень: навч. посібник. / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко.– Київ : Знання– Прес, 2000.
35. Ядгаров Я. С. История экономических учений: Учебник для вузов. / Я. С. Ядгаров – Москва : ИНФРА-М, 2001.
36. Ядгаров Я. С. История экономических учений. / Я. С. Ядгаров – Москва : Экономика, 1996.

Ресурси ІНТЕРНЕТ

1. Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Міністерство економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

5. Міністерство фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.minfin.gov.ua>
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua>
7. Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.worldbank.org.ru>
8. Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О. М. Бекетова [Електронний ресурс]. –
Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua>

Навчальне видання

Методичні вказівки до організації самостійної роботи, практичних занять та виконання контрольних робіт з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» (для студентів денної і заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030504 – Економіка підприємства та 6.030509 – Облік і аудит)

Укладач **ШТЕФАН** Світлана Іванівна

Відповідальний за випуск *І. А. Островський*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *С. І. Штефан*

План 2014, поз. 256М

Підп. до друку 28.10.2014
Друк на ризографі.
Зам. №

Формат 60 x 84 1/16
Ум. друк. арк. 3,5
Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4705 від 28.03.2014